

МЕЖДУНАРОДНИЯТ НАКАЗАТЕЛЕН СЪД – 20 ГОДИНИ В ДЕЙСТВИЕ

*Екатерина Тренгафилова**

I. Кратка историческа ретроспекция

На 1 юли 2022 г. се навършиха 20 години от влизането в сила на Римския статут (РС, Статутът) на Международния наказателен съд (МНС, Съдът). Това е първият и единствен постоянно действащ международен наказателен съд, оправомощен да се произнася по дела за престъпления, попадащи под неговата юрисдикция – геноцид, престъпления против човечеството, военни престъпления и престъплението агресия. Създаването на МНС и функционирането му през тези 20 години е убедително доказателство за волята на демократичната международна общност да отстоява международния мир, сигурност и върховенството на правото – ценности, вплътени в основите на съграждането на МНС.

Кратка ретроспекция сочи, че пътят към възникването на международен постоянно действащ наказателен съд е дълъг и се предхожда от различни стъпки в тази насока. Още в средните векове се откриват отделни, изолирани примери на международни съдилища¹, както и опити да се подготви законодателство за международна съдебна институция². Едва от времето на Парижката мирна конференция от 1919 г., след края на Първата световна

* Председател на Специализираните съдебни състави за Косово от 2016 г.; съдия в Международния наказателен съд (2006–2015 г.); професор по наказателнопроцесуално право в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ до 2016 година.

¹ По **Schwarzenberger, G.** International Law as Applied by International Courts and Tribunals: The Law of Armed Conflict. Vol. II. London: Stevens & Sons Limited, 1968, p. 463.

² Вж. **Hall, C. K.** The First Proposal for a Permanent International Criminal Court. – IRRC, 1998, vol. 322, p. 57.

война, въпросът за международно наказателно правосъдие се поставя на дневен ред и през годините е обект на различни начинания и задълбочени дискусии.³ Решението на Версайския договор да бъде създаден „специален трибунал“ за съдене на кайзер Вилхелм II за „най-тежките престъпления срещу международните нравствени устои и светостта на договорите“ не се привежда в изпълнение. Американските членове на комисията, създадена, за да се произнесе по въпроса за отговорността за престъпленията от времето на Първата световна война, гласуват против. Нидерландия, където кайзерът е потърсил убежище, отказва да го екстрадира.⁴ Въпреки това развитие идеята за международно наказателно правосъдие е посята в съзнанието на международната общност и се вписва трайно в дневния ред на различни международни органи и организации. След приключване на Първата световна война експерти, свикани от Комитета на юристите на Обществото на народите, Международната асоциация по наказателно право и Асоциацията по международно право, излизат с предложение да бъде създаден постоянно действащ международен наказателен съд.⁵ Идеята обаче не е приета единодушно. Предложението среща открита съпротива по редица причини: съображението за запазване на суверенното право на всяка държава да провежда наказателното преследване срещу своите граждани, да решава въпроса за отговорността на държавните глави, а също и поради липсата на международноправна рамка на наказуемите престъпления съгласно принципа на законността.⁶

Едва след Втората световна война идеята за международен наказателен съд набира скорост с решението на съюзническите държави да бъдат привлечени към отговорност нацистките военнопръстъпници. Съюзниците обявяват намерението си в две

³ Подробно за историята на тези процеси вж. **Bassiouni, C.** Historical Survey: 1919–1998. – In: **Bassiouni, M. C.** (ed.). Statute of the International Criminal Court: A Documentary History. New York: Transnational Publishers, 1998.

⁴ Treaty of Versailles, 28 June 1919 (<http://www.legal-tools.org/doc/a64206/>). Вж. също: **Schabas, W.** The Trial of the Kaiser. Oxford: Oxford University Press, 2018.

⁵ International Law Association, „Report of the Permanent International Criminal Court“, 5–11 August 1926, p. 154 (‘ILC 1926 Draft Statute’).

⁶ **Sadat, L.** The Proposed Permanent International Criminal Court: An Appraisal. – Cornell International Law Journal, 1996, vol. 29, no. 3, p. 672 (formerly Wexler) (discussing the International Law Association draft of 1926).

декларации, публикувани в Сейнт Джеймс през 1942 г. и в Москва през 1943 г. Колебанията как точно да се постъпи със заловените пленници – дали да бъдат екзекутирани, или изправени пред съд, приключват след разгорещени дебати в полза на правовия ред.⁷ Така на 8 август 1945 г. четирите съюзнически сили подписват Хартата на Международния военен трибунал в Нюрнберг („Устав на МВТ“ или „Харта“). Член 6 на Хартата определя юрисдикцията на трибунала по отношение на престъпления срещу мира, военни престъпления и престъпления срещу човечеството. Пред трибунала в Нюрнберг са изправени 23 обвиняеми, от които 19 са осъдени, а трима са оправдани. Дванадесет подсъдими са осъдени на смърт, а на останалите седем са наложени наказания, вариращи между лишаване от свобода (с минимален срок от 10 години) и доживотен затвор.⁸

Стъпка към изграждането на международното наказателно правосъдие е и създаденият през 1946 г. Международен военен трибунал за Далечния изток, който разглежда делата за престъпления, извършени от японски военни и политически високопоставени лица. От 28-те привлечени към отговорност лица 7 са осъдени на смърт, 18 – на лишаване от свобода, а трима са намерени за наказателно неотговорни и освободени на това основание.⁹

След войната ООН се ангажира с идеята за международен наказателен постоянно действащ съд и се предприемат конкретни действия в тази насока. След приемането през 1948 г. на Конвенцията за превенция и наказване на престъплението геноцид Общото събрание на ООН (ОС на ООН) излиза с резолюция, която възлага на Международната правна комисия към ООН да проучи възможността за създаване на „международен съдебен орган за съдене на лица, обвинени в престъплението геноцид или в

⁷ Подробно по въпроса вж. **Harris, W.** *Tyranny on Trial: The Trial of the Major German War Criminals at the End of World War II at Nuremberg, Germany, 1945–1946.* Texas A&M University Press, 1999, 9–24.

⁸ International Military Tribunal, Nuremberg, Judgment, 1 October 1946. – American Journal of International Law, 1947, vol. 41, no. 1, p. 333 (‘Nuremberg Judgment’) (<http://www.legal-tools.org/doc/45f18e>).

⁹ International Military Tribunal for the Far East, Judgment, 4 November 1948, 586–588 (<http://www.legal-tools.org/doc/8bef6f/>).

други престъпления¹⁰. В резултат на това през 1950 г. ОС на ООН излиза с решение за създаването на международен наказателен съд. Изготвен е и проект за основополагащ нормативен акт (статут) на бъдещ международен наказателен съд. Периодът на студената война обаче прави невъзможно постигането на съгласие между държавите – членки на ООН, и идеята е замразена за дълъг период от време. Тя отново намира своето място в дневния ред на ОС на ООН едва след 1989 г., като през 1991 г. на Международната правна комисия е възложен мандат да възобнови работата си. През 1994 г. ОС на ООН приема проектостатут, който да послужи като основа за създаването на МНС.¹¹ Впоследствие Общото събрание създава и Подготвителен комитет, съставен от представители на държавите – членки на ООН, със задачата да доразвие проекта за статут така, че той да бъде приемлив както за държавите – членки на ООН, така и за гражданското общество. Интензивната и изключително сложна работа на комитета, продължила две години, е отблизо наблюдавана и консултирана от Глобална коалиция от неправителствени организации, изградена специално да подкрепя и популяризира създаването на МНС (Коалиция за МНС). Подготвеният проект за статут на МНС е сложен и обемист документ, съдържащ над 1300 текста с много варианти, представящи разнообразните и често противоречиви, несъвместими и дори взаимно изключващи се позиции на различните държави.¹²

¹⁰ Study by the International Law Commission of the Question of an International Criminal Jurisdiction. UN Doc. A/RES/260 (III) B, 9 December 1948 (<http://www.legal-tools.org/doc/49794f/>).

¹¹ ILC, Draft Statute for an International Criminal Court, 1994 ('Draft Statute') (<http://www.legal-tools.org/doc/17ad09/>). – Report of the International Law Commission on the work of its forty-sixth session (2 May – 22 July 1994), UN Doc. A/49/10, 22 July 1994 (<http://www.legal-tools.org/doc/9596bb/>); **Crawford, J.** The ILC's Draft Statute for an International Criminal Tribunal. – *American Journal of International Law*, 1994, vol. 88, no. 1, 140–152; **Sadat, L.** 1996, 676–86.

¹² Вж. United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court, A/CONF. 183/2/Add. 1 14 April 1998 (<https://digitallibrary.un.org/record/253772?ln=en>). Вж. също Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court. Volume I (Proceedings of the Preparatory Committee during March-April and August 1996) General Assembly Official Records Fifty-first Session

На 15 юни 1998 г. в Рим в сградата на Организацията на ООН за прехрана и земеделие се слага началото на Дипломатическата конференция на пълномощните представители на 165 държави и значителен брой неправителствени организации, обединени в Коалицията за МНС. Членовете на коалицията участват в интензивна кампания за подкрепа на Съда и неуморно комуникират с всички делегации, като ги информират за водените преговори и за развитието на дискусиите във всички работни групи. Не бива да се пропусне и щедрата подкрепа на италианското правителство за предоставяне на домакинство и финансово обезпечаване на провеждането на конференцията в продължение на повече от месец.

Конференцията е изправена пред изглеждащата почти невъзможна задача да се постигне консенсус не само за създаването на МНС, но и относно принципите, въз основа на които той следва да функционира, престъпленията, които да бъдат включени в неговата юрисдикция, обхвата на правомощията на отделните органи на МНС и механизмите за привеждането в изпълнение на решенията, заповедите за арест и други негови актове.¹³ След пет седмици на изключително интензивни, сложни, изтощителни дискусии и преговори, на 17 юли 1998 г., в ранните часове на последния ден на конференцията, Бюрото предлага на вниманието на участниците текст на статут, отразяващ под формата на вариантност, особено при чувствителните проектотекстове, вижданията на различните участници, с надеждата да се постигне съгласие и да се приеме основният акт – Статутът на МНС, като най-важна стъпка към поставянето на международната сцена на първия постоянен международен наказателен съд.

Supplement No. 22 (A/51/22) (<https://www.legal-tools.org/doc/e75432/pdf/>), Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court, Volume II (Compilation of Proposals), General Assembly Official Records Fifty-first Session Supplement No. 22A (A/5 1/22) (<https://www.legal-tools.org/doc/03b284/pdf/>).

¹³ Вж. подробно за работата на Подготвителния комитет и Дипломатическата конференция: **Benedetti, F., J. L. Washburn**. Drafting the International Criminal Court Treaty: Two Years to Rome and an Afterword on the Rome Diplomatic Conference. – *Global Governance*, 1999, vol. 5, no. 1; **Kirsch, P., J. T. Holmes**. The Rome Conference on an International Criminal Court: The Negotiating Process. – *American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, no. 1, 2–12.

Заклучителната сесия на конференцията се провежда след тежък дебат, белязан от твърде настъпателните и изобретателни усилия от страна на противниците на идеята за МНС да провалят това историческо начинание, но и от силното противодействие, което те срещат от привържениците на Съда. Привържениците са твърдо решени продължилата години наред работа по тази революционна инициатива на международната общност да се увенчае с успех. Сесията на 17 юли е последна и трябва да приключи след ограничен брой часове. Оставащото време до полунощ не позволява делегатите да се ангажират с каквито и да било нови промени в проекта за Статут на МНС. Това не възпира някои държави, като Индия и САЩ например, да направят конкретни предложения по принципни въпроси на статута, които по мнението на непосредствени участници в конференцията¹⁴ са внимателно подбрани с потенциала си да поляризират конференцията и да блокират положителен вот в подкрепа на Съда. Норвегия реагира на предложенията на САЩ и Индия с контрапредложение – делегатите да не се заемат с нови идеи за промени в статута. Изразената от Норвегия позиция е подложена на гласуване и подкрепена с голямо мнозинство на делегациите. Това е и важен тест за очакваното окончателно гласуване на проекта за Статут на МНС.

Решаващото гласуване се провежда преди полунощ. Резултатът е 120 гласа в подкрепа, 7 – против, и 21 – въздържали се. С обявяването на резултата от гласуването залата избухва в аплодисменти, възклицания, дори сълзи, резултат от съзнанието за революционната крачка в развитието на международното право. Но също и поради изключителното напрежение, натрупано през петте седмици на конференцията, изпълнени с разгорещени дебати, възражения, опозиция, конфликти, приливи и отливи в нагласите на делегатите. В крайна сметка, след 75 години упорита работа по идеята за постоянен международен наказателен съд, Конференцията на дипломатическите представители на държавите – членки на ООН, в Рим е увенчана с успех.¹⁵ В своята реч по повод приема-

¹⁴ Подробно вж. **Schabas, W.** The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute. Oxford: Oxford University Press, 2010, 23–25.

¹⁵ По-подробно вж. **Bassiouni, M. C.** Historical Survey: 1919–1998. – In: **Bassiouni, M. C.** (ed.). Statute of the International Criminal Court: A Documentary History. New York: Transnational Publishers, 1998; **Sadat, L., R. S. Carden.** The

нето на Римския статут на МНС тогавашният генерален секретар на ООН Кофи Анан описва създаването на Съда като „дар на надежда за бъдещите поколения и огромна стъпка напред по пътя към универсалните човешки права и върховенството на закона“¹⁶.

II. Международният наказателен съд – същност, органи

Международният наказателен съд е първата международна постоянно действаща наказателноправна институция, компетентна да разследва, разглежда и решава дела за престъплението геноцид, за престъпления срещу човечеството, военни престъпления и престъплението агресия. Съдът е независима институция със свои органи и нормативна уредба. Международният наказателен съд е независим в дейността и в решенията си и от ООН. Това уточнение е особено важно и е целен резултат от създателите на МНС. Бидейки отделен и самостоятелен орган от ООН, Съдът не може да бъде възпрепятстван в осъществяването на своя мандат от ветото на която и да е от постоянните държави – членки на Съвета за сигурност. Отношенията между МНС и ООН се уреждат със споразумение, сключено между председателя на Съда и генералния секретар на ООН.¹⁷

Съдът е международно юридическо лице, на което е придадена правосубектност, необходима за осъществяване на мандата му. Седалището на МНС е в Хага, Нидерландия. Съдът има офиси за връзка с ООН в Ню Йорк и в седем други държави в различни части на света: Киншаса и Буния в Демократична република Конго; Кампала – Уганда; Банги – Централноафриканската ре-

New International Criminal Court: An Uneasy Revolution. – Georgetown Law Journal, 2000, vol. 88, no. 381; **Schabas, W.** The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute, 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2016; **Sadat, L.** The International Criminal Court and the Transformation of International Law: Justice for the New Millennium. Brill, Ardsley, New York: Transnational Publishers, 2002.

¹⁶ **Кофи Анан.** 20 юли 1998 г., реч, достъпна онлайн на <https://www.un.org/press/en/1998/19980720.I2890.html>.

¹⁷ Negotiated Relationship Agreement between the International Criminal Court and the United Nations, entered into force: 4 October 2004, ICC-ASP/3/Res. 1.

публика; Абиджан – Бряг на слоновата кост; Тбилиси – Грузия; Бамако – Мали.

Международният наказателен съд се характеризира с редица особености, които може да бъдат открити само при международни институции. Така например в организационната структура на МНС се намират органи, които в националните системи са отделени един от друг. Подобно на други международни институции, в частност и на трибуналите *ad hoc*, МНС включва не само съдебни състави (Chambers), но също Служба на прокурора (Office of the Prosecutor) и Секретариат (Registry). Следва да се подчертае обаче, че макар да са под шапката на МНС, съдебните състави и прокуратурата са напълно независими един от друг органи, със своя структура, вътрешна уредба и правомощия.

Съдиите като правило са 18¹⁸ на брой и са разпределени в три отделения – досъдебно (Pre-Trial Division), съдебно (Trial Division) и апелативно (Appeals Division). Съгласно чл. 34 (а) на Римския статут (РС) Председателството (Presidency) е отделен орган и се състои от председателя (President) на Съда и двама заместник-председатели, избрани с тригодишен мандат от съдиите с тайно гласуване.

Службата на прокурора (Office of the Prosecutor) има йерархична структура. Тя се оглавява от прокурора на МНС, подпомаган в работата си от заместник-прокурор(и).¹⁹ Както в преобладаващите правни системи по света, така и прокурорът на МНС е инициатор и двигател на делата пред съдебните състави. Службата на прокурора провежда и т.нар. предварително разследване (*preliminary examination*) съгласно чл. 15 РС, което може да се определи като еквивалент на предварителна проверка. Предварително разследване се провежда в случаите, когато Службата на прокурора не е сезирана от компетентните за това субекти по ре-

¹⁸ Съгласно чл. 36, ал. 2 РС броят на съдиите може да бъде увеличен, когато това е необходимо и основателно. Решението се взема от Събранието на държавите – страни по Римския статут, въз основа на обосновано предложение на Председателството на Съда.

¹⁹ До 2022 г. в Службата на прокурора имаше един заместник-прокурор. С увеличаване на работата на прокуратурата Общото събрание на държавите членки реши броят на заместниците да се увеличи с още един. Двамата заместници се закляха на специална церемония на 8 март 2022 година.

да на чл. 12 РС, но прокурорът разполага с информация за престъпления, попадащи в юрисдикцията на Съда. Такава информация може да се получи от отделни държави, от органи на ООН, от междуправителствени или неправителствени организации, както и от други надеждни източници (чл. 15, ал. 2 РС). Службата на прокурора може да се самосезира, когато установи наличието на конфликт, ескалиращ до осъществяването на някои от съставите на престъпления по чл. 5 РС. Целта на проверката е прокурорът да прецени дали е достатъчно основание да се започне същинско предварително разследване с предвидените в РС процесуални последици.²⁰

Най-големият орган в системата на МНС е **Секретариатът (Registry)**. Структурата му включва всички дейности, необходими за функционирането на МНС, които в националните системи са отнесени към отделни и независими един от друг органи.²¹ Секретариатът съдържа системи за сигурност, за подпомагане на пострадалите и свидетелите, за подкрепа на екипите на защитата, за правна помощ, за техническо поддържане на системите на всички органи на МНС, за работа с медиите и международната общност, с местата за задържане на обвиняеми, подсъдими и осъдени. Секретарят (Registrar) е главният административен служител на Съда. Той изпълнява функциите си под ръководството на председателя на МНС. В работата си секретарят може да бъде подпомаган от заместник.

Съдиите, прокурорът и неговите заместници се избират от висшия орган на МНС – Събранието на държавите – страни по Римския договор, за срок от девет години, без възможност за преизбиране. Изборът се извършва измежду кандидати, номинирани от държавите – страни по статута, които отговарят на изискванията на чл. 36 и 42 РС. Секретарят и заместникът се избират от

²⁰ Към момента Службата на прокурора е била ангажирана с предварително разследване в редица държави на територията на различни континенти – Колумбия, Хондурас, Северна Корея, Коморос, Камбоджа, Ирак, Габон, Гвинея, Боливия, Нигерия, Венецуела.

²¹ Например МП, МВР, НСС, МФ, МВнР, ДАНС и други институции, към които органите на съдебната система у нас могат да прибегват за целите на осъществяване на своите правомощия.

съдиите за срок от 5 години с възможност да бъдат преизбирани (чл. 43 РС).

В системата на МНС е включен и **Целеви фонд за обезщетяване на жертвите на престъпления, които са от компетентността на Съда (Trust Fund for Victims)**. Фондът е създаден на основание чл. 79 РС с резолюция²² на Събранието на държавите – страни по Римския статут. Той е независимо организиран и отделен от останалите органи на МНС. Основно предназначение на фонда е да привежда в изпълнение влезлите в сила решения на съдебните състави, постановяващи изплащането на обезщетения на пострадалите от престъпления. Той има и по-широки правомощия – по изготвяне и изпълнение на проекти за подпомагане на населението, засегнато от престъпленията, които са предмет на разследване и решаване от МНС.

От 2002 г., когато МНС встъпва в правомощията си по РС и започва да функционира, Събранието на държавите членки проявява особена активност за осигуряване на ефективното функциониране на фонда съгласно правомощията, възложени му по Статута.²³ По-конкретно, с поредица от резолюции Събранието на държавите – страни по РС, приема Правила за фонда и урежда други аспекти от неговата дейност.²⁴

Фондът е основно финансиран от дарения от държавите – страни по РС²⁵, от трети държави, от парични средства, събрани чрез глоби и конфискации, постановени с осъдителни присъди, и от бюджета на Съда.

²² Resolution ICC-ASP/1/Res. 6.

²³ Член 79 РС.

²⁴ Resolution ICC-ASP/3/Res. 7 – създаване на Секретариата; Resolution ICC-ASP/4/Res. 3 – Правила на фонда; Resolution ICC-ASP/4/Res. 5 – запълване на позиции в Борда на директорите; Resolution ICC-ASP/4/Res. 7 – промени, засягащи мандата на членове на Борда на директорите; Resolution ICC-ASP/6/Res. 3 – промени в Правилата на фонда; Resolution ICC-ASP/6/Res. 3 – относно доброволни вноски към фонда, предназначени от вносителя за конкретни цели.

²⁵ Дарения досега са направили следните държави: Австрия, Андора, Белгия, Грузия, Естония, Испания, Италия, Ирландия, Кипър, Лихтенщайн, Люксембург, Нигерия, Нидерландия, Обединеното кралство, Португалия, Република Корея, Сиера Леоне, Словакия, Словения, Унгария, Уругвай, Финландия, Франция, Чешката република, Швеция, Япония.

Фондът е самостоятелен орган със своя организация – Бюро на директорите, Секретариат и изпълнителен директор. Фондът разполага и със сравнително малка по обем администрация.

Събранието на държавите – страни по РС (Assembly of State Parties), е висшият орган на МНС. Разпоредбата на чл. 112 РС урежда неговата организация и правомощия, свързани с политиката на Съда, бюджета, избора на съдии, прокурор и негови заместници, промяна в нормативната уредба, отношения с ООН и отделни държави и др.

III. Приложимо право

Римският статут е първият основен нормативен акт на международен съд или трибунал, в който има специален текст, озаглавен „Приложимо право“²⁶. Тази разпоредба съдържа източниците на приложимо право пред МНС, подредени в йерархична система.

Съгласно чл. 21 РС Съдът прилага на първо място Римския статут. Важно допълнение към правната уредба на МНС са други два важни акта – Елементи на престъпленията (Elements of Crimes) и Правилник за процедурата и доказването²⁷ (Rules of

²⁶ Другите *ad hoc* или смесени по своята същност съдилища и трибунали осъществяват мандата си въз основа на съответните свои статuti, но без да уточняват останалите източници на приложимо право – международно договорно право, обичайно право, общи принципи на правото, наказателно право на отделни държави. Решението кои точно от посочените източници да се приложат към конкретен казус, е оставено на съдиите. По-подробно вж. **Schabas, W.** The International Criminal Court, A Commentary on the Rome Statute. – Oxford Commentaries on International Law, 2010, 381–382.

²⁷ По своята същност Правилникът за процедурата и доказването е аналог на Наказателно-процесуалния кодекс в националното ни законодателство. През годините на функционирането на Съда в този важен акт от правната рамка на МНС са направени редица промени, целящи да отговорят на нуждите на практическата процесуална дейност. В това отношение вж.: правило 4 (сесии на пленума на съдиите: Resolution ICC-ASP/10/Res. 1); правило 4*bis* (правомощия на Председателството на МНС: Resolution ICC-ASP/10/Res. 1); правило 26 (допустимост на жалби срещу съдии и прокурора на МНС: Resolution ICC ASP/17/Res. 2); правило 68 (използване на писмени показания в съдебното производство: Resolution ICC-ASP/12/Res. 7); правило 100 (място за провеждане на съдебните заседания: Resolution ICC-ASP/12/Res. 7); правило 132*bis* (определяне на едноличен съдия за подготовка на съдебното производство: ICC-ASP/11/Res. 2);

Procedure and Evidence), също приети от Събранието на държавите – страни по РС. Съдиите в пленарно заседание приемат и Правила на Съда (Regulations of the Court), с които се запълват празноти в нормативната уредба, като например правило 55, регламентиращо възможността съдебният състав по съществото на делото да изменя правната квалификация на деянието.

При осъществяване на своите правомощия Съдът се ръководи и от приложимите договори, принципи и правила на международното право, включително от тези, приложими по време на въоръжен конфликт (чл. 21, ал. 1, б. „b“ РС).

Разпоредбата на чл. 21, ал. 1, б. „c“ РС предвижда възможност МНС да прибегва и към общите принципи на националното законодателство на различните правни системи на света, включително на онези държави, които обикновено биха имали юрисдикция по отношение на конкретното престъпление. Условието, което поставя разпоредбата, е принципите да не са несъвместими с международното право и с международно признатите норми и стандарти в тази област.

При осъществяване на своите правомощия съдебните състави на МНС могат да се ръководят и от юриспруденцията на Съда (чл. 21, ал. 2 РС).

Особено внимание заслужава откритото в края на текста на чл. 21, ал. 3 РС изискване тълкуването и прилагането на приложимите нормативни текстове да бъде съобразено с международно признатите права на човека.

Тук е мястото да се посочи особено важна характеристика на правната рамка на МНС. Това е първият статут на международна наказателноправна институция, който съчетава подходи от двете основни правни традиции на света – континенталната и англосаксонската. Дългият път от самата идея за създаване на постоянен МНС през годините на интензивна работа по реализи-

правило 134*bis* (неприсъствено участие в съдебно заседание посредством видеотехнологии); правило 134*ter* (освобождаване от явяване пред съд: ICC-01/09-01/11-1881-Red); правило 134*quarter* (освобождаване от явяване пред съд поради изключителни обществени задължения: Resolution ICC-ASP/12/Res. 7); правило 165 (възможността за провеждане на досъдебно и съдебно производство от едноличен състав по дела за престъпления срещу правосъдието по чл. 70 РС).

ране на идеята, пълното ѝ изоставяне в определени периоди от време, до триумфа на международната общност в Рим на 17 юли 1998 г. е белязан не само от трудни политически процеси, но и от сложни професионални дискусии, включително как да бъдат съчетани най-добрите подходи от законодателството и практиките на основните правни традиции. Дори бегъл преглед на РС откроява текстове, клонящи към континенталната система или към системата на англосаксонското право. В някои разпоредби пък са вплетени елементи и от двете традиции. За правници, изкушени в областта на сравнителното право, РС е изключително интересно четиво, а за прилагащите този международен нормативен акт в производствата по делата пред Съда пиететът към сравнителното право се оказва особено полезен.

Този подход на създателите на РС следва да бъде приветстван при сравнението с преобладавалата през годините тенденция в други международни съдилища и трибунали (като Международния наказателен за трибунал за бивша Югославия, за Руанда, Специалния трибунал за Сиера Леоне), чиято правна уредба почти изцяло е подчинена на англосаксонската традиция. С годините нормативната уредба на тези институции претърпява развитие към определени рационални подходи на континенталната правна философия и практика, като осъзната необходимост за повишаване на ефективността на производствата по делата. Определянето на МНС като „Съд на света“ и стремежът на неговите създатели той да придобие универсална юрисдикция, естествено, налага да се обсъждат равностойно и да се възприемат най-добрите образци от основните традиции на света.²⁸

²⁸ Във връзка с това няма да е невярно да се посочи, че тенденцията националните системи да държат под око законодателството и практиките на други държави е основна характеристика на променящите се национални уредби в стремежа им прагматично и отговорно да реагират на постоянните новости и предизвикателства, които очакват своевременна и адекватна реакция от държавите.

IV. Престъпления под юрисдикцията на Международния наказателен съд

Доколкото МНС е подчинен на основния замисъл да бъде постоянен, неограничен във времето „Съд на света“ с компетентност по отношение на посегателства върху изконни за човечеството ценности, неговата юрисдикция по дефиниция следва да бъде ограничена до смятаните за най-тежки престъпления. Поради това по време на Римската конференция въпросът за престъпните посегателства, които да бъдат включени в компетентността на МНС, се откроява като централен и поражда разгорещената обмяна на идеи, предложения и позиции на различните участници. Материалната юрисдикция се определя като „сърцевината, ядрото на дебата на дебатите“²⁹. В крайна сметка е постигнато съгласие МНС да е компетентен да се произнася по четири вида престъпления, посочени в чл. 5 РС – геноцид, престъпления против човечеството, военни престъпления и престъплението агресия. Подробна уредба на отделни престъпни състави и на елементите на всяко от тези престъпления е разгърната в чл. 6, 7, 8, *8bis*, *15bis*, *15ter*, а също и в Елементите на престъпленията.

По отношение на престъплението агресия Римската конференция от 1998 г. постига само принципно съгласие това престъпление да бъде включено в каталога на престъпленията по чл. 5 РС. Дефиницията с разгърнатите елементи на престъплението агресия и процедурните правила за упражняване на юрисдикцията на Съда са дискутирани и приети 7 години по-късно, по време на първата конференция по ревизия на Римския статут в съответствие с чл. 121 РС, състояла се в Кампала, Уганда, от 31 май до 11 юни 2010 година.³⁰

²⁹ По-подробно вж. **Schabas, W.** The International Criminal Court, A Commentary on the Rome Statute. – Oxford Commentaries on International Law, 2010, p. 101 ff.

³⁰ Подробно за конференцията вж.: **Nsereko, D.** The Kampala Review Conference: The Capstone of the Rome System. – Criminal Law Forum, 2011, vol. 22; **Kaul, H.-P.** Kampala June 2010 – A First Review of the ICC Review Conference. – Goettingen Journal of International Law, 2010, vol. 2, 649–667; **Kress, C., L. v. Holtendorff.** The Kampala Compromise on the Crime of Aggression. – Journal of International Criminal Justice, 2010, vol. 2, 1179–1217.

Различният подход към престъплението агресия може да бъде обяснен с неговата изключително сложна същност и с възможните политически последствия, преди всичко с възможността да се разследват действията на отделни държави за престъпни посегателства върху територията и гражданите на друга/и държава/и и привличане към наказателна отговорност на висши държавни ръководители, взели решенията за тези посегателства.³¹

V. Основни принципи

Основният принцип, върху който е изградена цялостната концепция за МНС, е **принципът на допълващата юрисдикция**.³² Този принцип предопределя същността на МНС и затова намира място в преамбюла на РС, където са изведени на преден план водещите принципни положения, на които се основава цялостната нормативна уредба на Съда.

Съгласно този основополагащ принцип за престъпленията, попадащи под юрисдикцията на МНС, е водещо правомощието на държавите да осъществяват наказателно преследване, когато престъплението е извършено на територията на съответната държава или от нейни граждани.³³ Този водещ постулат е изведен в параграф 10 на преамбюла, който недвусмислено подчертава, че

³¹ Вж. например **Clark, R.** Negotiating Provisions Defining the Crime of Aggression, its Elements and the Conditions for ICC Exercise of Jurisdiction Over It. – The European Journal of International Law, 2010, vol. 20, no. 4.

³² Подробно за същността на МНС вж.: **El Zeidy, M.** The Principle of Complementarity in International Criminal Law: Origine, Development and Practice, 2008; **Stahn, C., M. El Zeidy** (eds.). The International Criminal Court and Complementarity: From Theory to Practice. 2 vols. Cambridge: CUP, 2011; **Benzing, M.** The Complementarity Regime of the International Criminal Court: International Criminal Justice between State Sovereignty and the Fight Against Impunity. – Max Planck Yearbook of United Nations Law, 2003, vol. 7, 591–632; **Kleffner, J. K.** The Impact of Complementarity of National Implementation of Substantive International Criminal Law. – Journal of International Criminal Justice, 2003, vol. 1, p. 86; **Webb, P., M. Bergsmo.** International Criminal Courts and Tribunals, Complementarity and Jurisdiction. – In: Max Planck Encyclopedia of Public International Law, available at: Oxford Public International Law: International Criminal Courts and Tribunals, Complementarity and Jurisdiction (ouplaw.com); **Ковачева, Д.** Международният наказателен съд: учредяване и допълваща юрисдикция. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2018.

³³ Римски статут, преамбюл, параграф 6.

МНС има допълваща юрисдикция към тази на националните власти. Съответно МНС може да се намеси и да привлече към отговорност извършителите на престъпления единствено ако компетентните национални органи не желаят или не могат да сторят това. Принципът на допълващата юрисдикция ясно откроява ролята на МНС – той действа като „последна инстанция“, която се задвижва само при бездействие на компетентните национални власти. С този подход се постига баланс между зачитането на суверенното право на всяка държава за наказателно преследване на престъпления, извършени под нейна юрисдикция, и оправомощаването на международната общност да се намеси при някои от горните обстоятелства, за да не останат ненаказани едни от най-сериозните престъпни посегателства. Идеята на създателите на МНС е той да служи като гаранция срещу произвол и толериране на ненаказуемост на извършителите на най-тежките престъпления, които по своята същност и обхват разтърсват основите на демократичния правов ред.

Останалите основни принципи, върху които се изгражда системата на РС, са изчерпателно разгърнати в разпоредбите на чл. 22–33 РС. Принципите възпроизвеждат всеобщо признатите стандарти на демократичните правни системи на света.³⁴

Специално внимание заслужава разпоредбата на чл. 27 РС, която изключва приложението на имунитет за извършителите на престъпленията, попадащи под юрисдикцията на МНС, включително за лица, заемащи ръководни позиции в организацията на държавната власт. С присъединяването си към Римския договор държавите се съгласяват с неговата правна рамка, включително с разпоредбата на чл. 27 РС.

³⁴ Член 22 – *nullum crimen sine lege*; чл. 23 – *nulla poena sine lege*; чл. 24 – забрана за обратно действие на закона; чл. 25 – лична наказателна отговорност; чл. 26 – ненаказуемост на лица на възраст под 18 години; чл. 27 – неприложимост на имунитет независимо от официалното качество на извършителя; чл. 28 – наказателна отговорност на командири и други военоначалници; чл. 29 – липса на давност за престъпленията под юрисдикцията на Съда; чл. 31 – основания, изключващи наказателната отговорност; чл. 32 – фактическа или правна грешка; чл. 33 – наказателна отговорност за престъпления, извършени в изпълнение на неправомерна заповед.

Исключването на имунитета от правната уредба на МНС предизвика разностранни реакции, пространни дискусии и противоречиви виждания сред световната правна общност, когато прокурорът на МНС повдигна обвинение срещу действащия тогава президент на Судан Омар ал Башир (Omar Al-Bashir)³⁵ за геноцид, престъпления срещу човечеството и военни престъпления. Усложненията по тълкуването и прилагането на чл. 27 РС произтичаха от обстоятелството, че Судан не е страна по Римския договор и следователно не би трябвало да бъде обвързан от решенията на МНС. Специфично обстоятелство в този случай обаче беше начинът, по който Службата на прокурора встъпи в правомощията си по РС. За престъпленията в Дарфур, Судан, прокурорът на МНС беше сезиран от Съвета за сигурност на ООН с Резолюция № 1593/2005 година. Резолюцията задължаваше Судан като държава – членка на ООН, задължена по Хартата на организацията, да съдейства на разследването. Тя същевременно призоваваше всички държави – членки на ООН, да оказват нужното съдействие на Съда. Сложността на конкретната ситуация рефлектира и върху решенията на различни съдебни състави, оправомощени да се произнасят по неизпълнението на заповедта за арест срещу бившия вече президент на Судан, и поведението на държави – членки по Римския договор, задължени да оказват съдействие в това отношение. Създава се противоречива съдебна практика³⁶ и в крайна сметка въпросът за имунитета на Ал Башир пред МНС,

³⁵ Вж. *Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al-Bashir*, Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest against Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, 4 March 2009, ICC-02/05-01/09-3. Вж. също *Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al-Bashir*, Second Warrant of Arrest for Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, 12 July 2010, ICC-02/05-01/09-95 (втората заповед за арест се отнася до престъплението геноцид).

³⁶ Вж.: PTCII, Decision under article 87 (7) of the Rome Statute on the non-compliance by Jordan with the request by the Court for the arrest and surrender of [f] Omar Al-Bashir, 11 December 2017, ICC-02/05-01/09-309; PTCII, Decision under article 87 (7) of the Rome Statute on the non-compliance by South Africa with the request by the Court for the arrest and surrender of Omar Al-Bashir, 6 July 2017, ICC-02/05-01/09-302; PTCII, Decision on the Cooperation of the Democratic Republic of the Congo Regarding Omar Al Bashir's arrest and Surrender to the Court, 9 April 2014, ICC-02/05-01/09-195; PTCl, Corrigendum to the Decision Pursuant to Article 87 (7) of the Rome Statute on the Failure by the Republic of Malawi to Comply with the Cooperation Requests Issued by the Court with Respect to the Arrest

и по-общо – на държавните глави, бе отнесен до апелативната инстанция от Йордания – държава членка, която обжалва решението, с което бе порицана за неизпълнение на задълженията си по част 9 от РС.³⁷ Последва продължителна размяна на правни становища между страните по делото. Получени са и многобройни становища от т.нар. приятели на съда (*amicus curiae*), които се отзовават на поканата на апелативния състав, счел за уместно и полезно да обхване възможно най-голям спектър от професионални подходи към проблема за имунитетите пред МНС. Поканата на апелативния състав е отправена към ООН, Африканския съюз, Лигата на арабските държави, Организацията на американските държави, към държавите членки и към изявени представители на академичната общност в областта на международно право.³⁸ В съдебното заседание са изслушани значителен брой от представителите становища. След повече от година Съдът се произнася окончателно, като потвърждава неприложимостта на имунитет по делата пред МНС, независимо от това колко високопоставен е извършителят в йерархията на държавните институции.³⁹

VI. Процесуални стадии на производството пред Международния наказателен съд

Разследване от Службата на прокурора

Процесуалното развитие пред МНС е сходно с това пред други международни съдилища и трибунали, както и с процедурите в преобладаващите национални системи.

and Surrender of Omar Hassan Ahmad Al-Bashir, 13 December 2011, ICC-02/05-01/09-139-Corr.

³⁷ The Hashemite Kingdom of Jordan's appeal against the „Decision under article 87 (7) of the Rome Statute on the non-compliance by Jordan with the request by the Court for the arrest and surrender [of] Omar Al-Bashir“, 12/03.2018, ICC-02/05-01/09.

³⁸ Order Inviting Expressions of Interest, paras 2–4, <http://www.legal-tools.org/doc/faf92a/>.

³⁹ *Prosecutor v. Omar Hassan Ahmad Al-Bashir*, Judgment in the Jordan Referral re-Al Bashir Appeal, 6 May 2019, ICC-02/05-01/09-397-Corr, paras 1–4, 7, 46, 95–132.

Основен двигател на процеса е Службата на прокурора, чиито правомощия са уредени в множество разпоредби на Статута, като чл. 15, 53, 54 РС. Упражняването на тези правомощия зависи от определени условия, изрично уредени в РС, като: юрисдикция по време – престъпленията трябва да са извършени след влизането в сила на Статута на 1 юли 2002 г.⁴⁰, да са извършени на територията на държава – членка по Римския договор⁴¹, или от гражданин на такава държава.⁴²

Прокурорът на МНС встъпва в правомощията си по разследване, когато бъде сезиран от оправомощен по РС субект – държава – страна по Статута⁴³, или от Съвета за сигурност на ООН, когато действа съгласно глава VII от Хартата на ООН.⁴⁴ Римският статут предвижда също възможност държава, която не се е присъединила към Римския договор, да сезира Съда, като депозира декларация, че приема юрисдикцията на Съда по отношение на конкретно престъпление.⁴⁵

Интересен факт от практиката на МНС досега е, че в редица случаи държави сезират Службата на прокурора с искане за разследване на престъпления, извършени в собствената им страна, като с това се отказват от суверенното си право да провеждат наказателното преследване за тези престъпления. Тази практика добавя към нормативната терминология на Съда израза „самоотнасяне на ситуация за разследване“ (self-referral).⁴⁶ Такъв е случаят с първото разследване на престъпления, извършвани на територията на Уганда и съседни държави в продължение на повече от 30 години от т.нар. Божия армия за съпротивление (Lord's Resistance Army).⁴⁷ С декларация президентът на Уганда Мусевени (Museveni) представя пред Службата на прокурора искане

⁴⁰ Член 11 РС – юрисдикция по време.

⁴¹ Член 12, ал. 2, б. „а“ – териториална юрисдикция.

⁴² Член 12, ал. 2, б. „б“ – лична юрисдикция.

⁴³ Член 13, б. „а“.

⁴⁴ Член 13, б. „б“.

⁴⁵ Член 12, ал. 3 РС.

⁴⁶ Вж. по-подробно по въпроса: **Robinson, D.** The Controversy over Territorial State Referrals and Reflections on ICL Discourse. – *Journal of International Criminal Justice*, 2011, vol. 9, 355–384; **Kress, C.** Self-Referrals and Waivers of Complementarity. – *Journal of International Criminal Justice*, 2004, vol. 2, 944–948.

⁴⁷ Разследването на ситуацията в Уганда от Службата на прокурора доведе до

да се намеси и да проведе наказателно преследване за тези престъпления. Примерът на Уганда е последван от други държави членки, като Демократична република Конго⁴⁸, Централноафриканската република⁴⁹ и Мали⁵⁰. Палестина също сезира прокурора, който на 3 март 2021 г. реши да започне разследване, но до момента това не е довело до повдигане на обвинение срещу конкретни лица.

Практиката на МНС откроява два случая, когато Съветът за сигурност на ООН встъпва в правомощията си да сезира Службата на прокурора по чл. 13, б. „b“ РС. Това са исканията за разследване на ситуацията в Дарфур, Судан⁵¹, и Либия.⁵² Проведеното разследване доведе до три дела⁵³, като по едното е привлечен към наказателна отговорност Муамар Кадафи. Производството срещу него е прекратено на 22 ноември 2021 г. поради неговата смърт.

Когато бъде сезиран по предвидения в РС ред, прокурорът

две дела: *Prosecutor v. Joseph Kony and Vincent Otti*; *Prosecutor v. Dominic Ongwen*.

⁴⁸ От разследването на ситуацията в Демократична република Конго следват шест дела: *Prosecutor v. Thmomas Lubanga Dylo*; *Prosecutor v. Bosco Ntaganda*; *Prosecutor v. Germain Katanga*; *Prosecutor v. Mbarushimana*; *Prosecutor v. Mudacumura*; *Prosecutor v. Mathieu Ngudjolo Chui*.

⁴⁹ Резултат от разследването на ситуацията в Централноафриканската република са две дела: *Prosecutor v. Jean Pierre Bemba*; *Prosecutor v. Jean Pierre Bemba et al.*

⁵⁰ Две са делата, произтичащи от разследването на ситуацията в Мали: *Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*; *Prosecutor v. Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud*.

⁵¹ Вж. Resolution 1593 (2005).

⁵² Вж. Resolution 1970 (2011).

⁵³ По-подробно за тези дела вж.: *Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi and Abdullah Al-Senussi*. Делото по отношение на *Abdullah Al-Senussi* е обявено за недопустимо пред МНС на 11 октомври 2013 г. и е изпратено по компетентност на националните съдилища. Решението на съдебния състав е обжалвано пред апелативния състав, който го потвърждава. Вж. *Prosecutor v. Abdullah Al-Senussi*, Judgment on the appeal of Mr Abdullah Al-Senussi against the Decision of Pre-Trial Chamber I of 11 October 2013 entitled „Decision on the admissibility of the case against Abdullah Al-Senussi“, ICC-01/11-01/11-565; за другите дела вж. *Prosecutor v. Al-Tuhamy Mohamed Khaled*. Това дело също е прекратено на 7 септември 2022 г. поради смъртта на обвиняемия. Също поради смърт на обвиняемия на 15 юни 2022 г. е прекратено и третото дело – *Prosecutor v. Mahmoud Mustafa Busayf Al-Werfalli*.

не е длъжен незабавно да пристъпи към същинско разследване, привличане на обвиняем и внасяне на делото в съда. На основата на получените материали Службата на прокурора трябва да прецени дали е изискуемата по РС юрисдикция – материална, по време, териториална и лична.

Римският статут предвижда възможност за започване на разследване и по инициатива на прокурора. Ключовата роля на прокурора – включително възможността сам, по своя инициатива да започне разследване, което може да достигне до ключови, най-високопоставени лица – откроява проблематиката за това правомощие на прокурора като централна тема при обсъждането на идеята за МНС, подготовката и провеждането на Римската конференция. То съсредоточава значителна част от времето и усилията на всички ангажирани с разработването и реализацията на концепцията за постоянно действащ „Съд на света“. Това правомощие поражда през годините особена загриженост, противоречиви позиции на държавите и едни от най-разгорещените дискусии по отношение на МНС.⁵⁴

Интензитетът на дебатите и разнообразието на подходите към правомощията на прокурора не са изненада за никого и имат своето обяснение във възможните последици от прекомерно голяма, неограничена, безконтролна власт на службата му. Представителите на държавите и другите участници са сериозно загрижени от възможно непредсказуемо поведение на прокурора.

⁵⁴ **Bergsmo, M., D. Zhu.** Article 15: Prosecutor. – In: **Ambos, K.** (ed.). *The Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary*. 4th ed. C. H. Beck, Hart, Nomos, 2022, 881–898; **Kaushik, P.** Judicial Review under Article 15 of the Rome Statute and the „Interests of Justice“: Towards a Renewed Understanding. – *Journal of International Criminal Justice*, 2020, vol. 18, 1157–1184; **Schabas, W.** Prosecutorial Discretion v. Judicial Activism at the International Criminal Court. – *Journal of International Criminal Justice*, vol. 6, 731–761; **J. R. W. D.** The Office of the Prosecutor. – In: **Cassese, A. et al.** *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*. Vol. I. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 269; **Lee, R. and others** (eds.). *The International Criminal Court: Elements of Crimes and Rules of Procedure and Evidence*. Transnational Publishers, 2001; **Fernandez, S.** The Role of the International Prosecutor. – In: **Lee, R. S.** (ed.). *The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute – Issues, Negotiations, Results*. The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 1999.

Изразените опасения не изключват негова евентуална политическа ангажираност и мотивация, която би могло да генерира опасни последици за междудържавните отношения и мира. Изказва се загриженост, че това безспорно би навредило на доверието, което МНС трябва да внушава. Това налага в законодателната рамка на МНС да намерят място разпоредби, създаващи гаранции срещу произволен подход. За участниците в конференцията на дипломатическите представители на държавите – членки на ООН, в Рим правомощието на прокурора да започне разследване по своя инициатива е допустимо, но само след разрешение на съдебен състав за досъдебно производство. Гаранцията срещу възможно произволно поведение на прокурора е заложена в уредбата на чл. 15 и 53 РС. Досега по инициатива на Службата на прокурора и след положително решение на съдебния състав се провежда разследване на престъпления в Кения, Брега на слоновата кост, Грузия, Бурунди и Афганистан.⁵⁵

Преди да пристъпи към разследване, прокурорът трябва да прецени конкретната ситуация в страната, за която е сезиран или сам намира, че трябва да разследва. Преценката се извършва задължително през призмата на принципа на допълващата юрисдикция, разгърнат в разпоредбата на чл. 17 РС. Следва да се припомни, че съгласно този принцип, когато конкретните престъпления са предмет на разследване или разглеждане от компетентните

⁵⁵ Вж. по-подробно: *Situation in Kenya*, Decision pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorization of an investigation into the situation in the Republic of Kenya, 31 March 2010, ICC-01/09-19; *Situation en République de Côte d'Ivoire*, Decision pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorization of an investigation into the situation in the Republic of Côte d'Ivoire, 15 November 2011, ICC-02/11-14-Corr; *Situation in Georgia*, Decision on the Prosecutor's request for authorization for an investigation, ICC-01/15-12, 27 January 2016; *Situation in the Republic of Burundi*, Public Redacted version of 'Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorization of an Investigation into the Situation in the Republic of Burundi', 9 November 2017, ICC-01/17-9-Red; *Situation in the Islamic Republic of Afghanistan*: Decision Pursuant to Article 15 of the Rome Statute on the Authorisation of an Investigation into the Situation in the Islamic Republic of Afghanistan, 12 April 2019, ICC-02/17-33. Това решение е изменено от апелативния състав. Вж. *Situation in the Islamic Republic of Afghanistan*, Judgment on the appeal against the decision on the authorisation of an investigation into the Situation in the Islamic Republic of Afghanistan, 5 March 2020, ICC-02/17-138, para. 79.

власти на съответната държава, прокурорът на МНС трябва да се въздържа от намеса. Както беше посочено, РС отрежда предимство на националните власти и на суверенитета на държавата.

Забраната важи само ако делото, поставено на вниманието на Службата на прокурора, е идентично, сходно и е висящо пред националните институции. В това отношение практиката на различните съдебни състави на Съда съдържа известни нюанси относно тълкуването на критерия „сходство на делата“. Едни съдебни състави обосновават необходимостта от пълна съвместимост между всички елементи на делото от субективна и обективна страна пред националните институции и това, което прокурорът намира за подкрепено от доказателствата и другите материали на разположение на неговата служба.⁵⁶ Други съдебни състави възприемат по-гъвкаво тълкуване, според което фактите и правната квалификация може да са сходни, без непременно да има пълно съвпадение между двете дела от правна и фактическа страна.⁵⁷ Практиката постепенно се унифицира, като приема за по-приемливо по-гъвкавото тълкуване предвид разнообразието на подходите в отделните държави към нормативната уредба на определени деяния от обективна и субективна страна. Различното дефиниране и нормативно уреждане на едни и същи факти може да се дължи и на спецификата на отделни държави в историческо, политическо, социално и културно отношение.

Извън задължителната преценка, свързана с допълващата юрисдикция на МНС, разпоредбата на чл. 17 РС поставя на преден план и друг важен принцип – *ne bis in idem*. Този принцип се отнася към добре известните случаи, възпрепятстващи започване или провеждане на наказателно производство, когато в резултат

⁵⁶ Този стриктен подход е следван при: *Prosecutor v. William Ruto et al.*, Decision on the Application by the Government of Kenya Challenging the Admissibility of the Case Pursuant to Article 19 (2) (b) of the Statute, 30 May 2011, ICC-01/09-01/11-101; *Prosecutor v. William Ruto et al.*, Judgment on the appeal of the Republic of Kenya against the decision of Pre-Trial Chamber II of 30 May 2011 entitled „Decision on the Application by the Government of Kenya Challenging the Admissibility of the Case Pursuant to Article 19 (2) (b) of the Statute“, 30 August 2011, ICC-01/09-01/11-307.

⁵⁷ Вж. *Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi and Abdullah Al-Senussi*, Decision on the Admissibility of the case against *Abdullah Al-Senussi*, 11 October 2013, ICC-01/11-01/11-466-Red, para. 202 ff.

на проведено разследване от националните органи производство по националното дело е прекратено; когато към момента на проверката на прокурора се провежда разследване от компетентните органи на държавата; когато лицето, за което прокурорът възнамерява да повдигне обвинение, вече е било привлечено към отговорност и производството по делото е приключило с оправдателна или осъдителна присъда.

В допълнение, когато взема решение как да процедира, прокурорът трябва да прецени и други важни обстоятелства. На основата на подробен анализ на същността на започналото национално производство прокурорът преценява дали с неговото образуване не се цели да се „защити“ извършителят от действително наказателно преследване, целящо разкриването на обективната истина за престъплението и участието на лицето в неговото извършване. Практиката на МНС съдържа задълбочени анализи на тази преценка и на критериите, които дават отговор на горните въпроси. Те са свързани със същността на националната процедура и с това дали тя е съвместима с изискванията за независим и безпристрастен съд и дали конкретните обстоятелства дават основание да се смята, че е налице намерение за търсене на наказателна отговорност по реда на справедлив процес.⁵⁸

Прокурорът трябва да прецени и друго обстоятелство – невъзможността националните власти в определени държави, попадащи под юрисдикцията на МНС, да проведат разследване и съдебно производство поради пълен или частичен срив на системата за наказателно преследване, което прави обективно невъзможно да бъде заловен извършителят, да бъдат събрани доказателства или по каквато и да е друга причина да се проведе наказателно преследване.⁵⁹

⁵⁸ Подробен анализ вж. в *Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi and Abdullah Al-Senussi*, Decision on the Admissibility of the case against *Abdullah Al-Senussi*, 11 October 2013, ICC-01/11-01/11-466-Red, para. 202 ff.

⁵⁹ Вж. *Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi and Abdullah Al-Senussi*, Decision on the Admissibility of the case against Saif Al-Islam Gaddafi, 31 May 2013, ICC-01/11-01/11-344-Red, paras 204–205; *Prosecutor v. Saif Al-Islam Gaddafi and Abdullah Al-Senussi*, Decision on the Admissibility of the case against *Abdullah Al-Senussi*, 11 October 2013, ICC-01/11-01/11-466-Red, p. 132 ff.

На последно място, преди да вземе окончателно решение, прокурорът трябва да се увери, както изискват чл. 17 и 53 РС, че извършеното престъпление се характеризира с достатъчна тежест. Това изискване съответства на изключителната същност на МНС – единствен по рода си постоянен наказателен съд, създаден за най-тежките престъпления, предизвикващи загрижеността на международната общност.

Едва след като прецени изискванията на чл. 17 РС, а в случаите на започване на производство по свой почин – и след получаване на разрешение на съдебния състав за досъдебно производство, прокурорът пристъпва към същинското разследване. Римският статут съдържа изричното изискване за безпристрастност и независимост на Службата на прокурора. По силата на чл. 45 РС, подобно на съдиите, прокурорът и неговият заместник са задължени тържествено да положат клетва в открито съдебно заседание да изпълняват функциите си безпристрастно и добросъвестно.

Службата на прокурора може да получава доказателствени материали от различни държави – страни по Римския договор, от трети държави, от органи на ООН, междуправителствени и неправителствени организации или от други надеждни източници (чл. 15, ал. 2 РС). Прокурорът може също да получава писмени свидетелски показания и да разпитва свидетели в седалището на Съда. Прокурорът може да се обръща за сътрудничество и да сключва споразумения (включително с отделни лица) за нуждите на разследването. Споразумението може да включва и клауза за поверителност на информация, когато тя е получена под това условие и единствено с цел въз основа на тази информация да се съберат нови доказателства. Изключение са случаите, когато представилият информацията се съгласи тя да бъде разкрита и използвана по конкретно дело.⁶⁰

Съдът, включително и Службата на прокурора, не разполага с органи по привеждане на решенията в изпълнение. Затова успехът на делата, и в частност на разследването, в голяма степен зависи от съдействието, което различните органи (в зависимост от правомощията им) получават от отделни държави, междуправи-

⁶⁰ Член 54, ал. 3, б. „f“ и чл. 72 РС.

телствени, неправителствени организации и лица. Важно е също и съдействието на ООН, и в частност на Съвета за сигурност, особено когато съгласно чл. 13, б. „b“ РС Съветът за сигурност е сезирал МНС. За съжаление, видно от редовните доклади на президента на МНС до Общото събрание на ООН и от констатации на правната общност, ООН не оказва очакваното и необходимо на Съда съдействие.⁶¹

Състав за досъдебно производство (Pre-Trial Chamber)

Прокурорът на МНС провежда разследването самостоятелно и независимо и носи отговорност за неговото качествено и своевременно приключване. Нормативната рамка на МНС обаче отрежда важна роля на съдебния състав за досъдебно производство (Pre-Trial Chamber) като гаранция срещу действия на Службата на прокурора, които са от естество да засегнат основни права и справедливостта на наказателното производство. Съдебният контрол следва принципните постулати и стандарти, уредени в редица международни актове и проведени в националните системи на демократичните правни системи по света.⁶²

Един от фундаментите на РС е, че никой не може да бъде лишен от свобода и да бъде предаден на съд без санкцията на съда – правомощие, упражнявано от съдебния състав за досъдебно производство. Когато събраните доказателства и други материали дават основание за задържане на определено лице, прокурорът сезира този съдебен състав.⁶³ Достатъчно е да е налице едно от

⁶¹ Вж. Annual Report of the International Criminal Court to the United Nations on its activities in 2020/21, 24 August 2021, UN Doc., A/76/293; Annual Report of the International Criminal Court to the United Nations on its activities in 2020/21, 24 August 2020, UN Doc., A/75/324. See, with respect to Security Council Referrals, Article 13: Exercise of Jurisdiction. – In: **Ambos, K.** (ed.). *Op.cit.*, 834–852; **Bekou, O.** Dealing with Non-cooperation at the ICC Towards a More Holistic Approach. – *International Criminal Law Review*, 2019, vol. 19, 911–937.

⁶² Вж. **Schabas, W., T. Bachvarova.** The Contribution of the International Criminal Court to the Protection of Human Rights in Criminal Proceedings. – In: **Glaser, H.** (ed.). *The Protection of Human Rights through International Law and International Criminal Law.* Springer, 2017.

⁶³ На практика това означава прокурорът да уведоми председателството на Съда, което разпределя искането към някои от съставите за досъдебно производство.

изброените в чл. 58, ал. 1 РС основания, възпроизвеждащи универсалните основания за задържане съгласно утвърдените международни стандарти.⁶⁴ Практиката на Съда сочи на множество заповеди за арест, издадени от съдебните състави, без непременно задържането да се е установило като правило. Досега са издадени 38 заповеди за арест по 31 дела.⁶⁵ Някои от заповедите са отменени поради смърт на съответните обвиняеми, а други все още не са приведени в изпълнение поради невъзможност да бъдат открити лицата, за които са постановени. Когато съдебният състав не намери искането за задържане за основателно, той може да призове лицето да се яви. Примери в тази насока дават редица дела пред Съда.⁶⁶ В случаите, когато от данните по делото не може да се направи обосновано предположение, че е извършено престъпление, съставът за досъдебно производство отказва да удовлетвори искането, с което го е сезирал прокурорът, и това слага край на производството, освен ако Службата на прокурора не представи допълнителни доказателства. В практиката на МНС такова развитие не е изключение.⁶⁷

⁶⁴ ЕКПЧ и практиката на ЕСПЧ по чл. 5 ЕКПЧ; чл. 63–65 НПК.

⁶⁵ Вж. например делата за престъпления, извършени в: Демократична република Конго – *Thomas Lubanga*; *Germain Katanga* и *Ngudjolo Chui*; *Mbarushimana*; *Mudacumara*; *Ntaganda*; в Централноафриканската република – *Jean Pierre Bemba*; *Kilolo*, *Mangenda*, *Babala u Arido*; *Yekatom and Ngaissona*; *Said Abdel Kani* и *Gawaka*; в Кения – *Gicheru*, *Bett* и *Barasa*; в Либия – *Muamar Gaddafi*, *Saif Al Islam Gaddafi*, *Al Senussi*, *Al Tuhamy*, *Al Werfalli*; Бряг на слоновата кост – *Laurent Gbagbo*, *Simone Gbagbo* и *Blé Goudé*; Дарфур, Судан – *Al Bashir*, *Ali Abdel Rahman*, *Ahmad Harun*, *Abdel Raheem Hussein*, *Jerbo Jamus*; Мали – *Al Hassan u Al Mahdi*; Уганда – *Koney*, *Ongwen*, *Lukwiya*, *Odhiambo u Otti*.

⁶⁶ Вж. например *Prosecutor v. Ahmad Harun and Ali Abd-Al Rahman*, Decision on the Prosecution Application under Article 58 (7) of the Statute, 27 April 2007, ICC-02/05-01/07-1-Corr; *Prosecutor v. Willaim Ruto et al.*, Decision on the Prosecutor's Application for Summons to Appear for William Samoei Ruto, Henry Kiprono Kosgey and Joshua Arap Sang, 8 March 2011, ICC-01/09-01/11-1; *Prosecutor v. Francis Kirimi Muthaura et al.*, Decision on the Prosecutor's Application for Summonses to Appear for Francis Kirimi Muthaura, Uhuru Muigai Kenyatta and Mohammed Hussein Ali, 8 March 2011, ICC-01/09-02/11-1; *Prosecutor v. Bahr Idriss Abu Garda*, Summons to Appear for Bahr Idriss Abu Garda, 7 May 2009, ICC-02/05-02/09-2.

⁶⁷ Вж. например *Prosecutor v. Ahmad Harun and Ali Abd-Al Rahman*, Decision

Първоначално явяване (Initial Appearance)

Когато в резултат на заповед за арест или за призоваване лицето се яви пред съдебния състав за досъдебно производство, следва провеждането на т.нар. първоначално явяване (чл. 60 РС). Целта на явяването е да се изясни дали лицето е било надлежно уведомено за престъпленията, в които е обвинено. В същото заседание на лицето се разясняват неговите права, подробно уредени в РС. В края на съдебното заседание съставът за досъдебно производство обявява датата на съдебното заседание, в което страните по делото трябва да представят своите доказателства, въз основа на които съдебният състав ще се произнесе дали потвърждава, или отхвърля обвинението изцяло или в отделни части.⁶⁸

Потвърждаване на обвинението (Confirmation of Charges)

Процедурата по разглеждане на повдигнатото пред състава за досъдебно производство обвинение с оглед на неговото потвърждаване или не е уредена в чл. 61 РС. Тя е важен пример за засилен съдебен контрол върху прокурора от страна на съдебната власт. Този законодателен подход отличава МНС от *ad hoc* трибуналите и други съдилища, където преценката дали делото да бъде изпратено на съд, се извършва значително по-формално, по опростена процедура и без заседание с участие на страните.⁶⁹ До заседанието се стига, след като съдебният състав за досъдебно производство проведе задълбочено изследване на искането на Службата на прокурора за потвърждаване на обвинението и представените доказателствени материали. Следва да се припомни, че РС е изграден основно върху двете традиции – континентална и англосаксонска, като е целено както присъединяването на възможно най-голям брой държави към Римския договор, които при-

on the Prosecution Application under Article 58 (7) of the Statute, 27 April 2007, ICC-02/05-01/07-1-Corr, para. 118–124.

⁶⁸ Член 60 РС.

⁶⁹ Вж. например Statute of the International Residual Mechanism for Criminal Tribunals, Article 17 (review of the indictment), S/RES/1966 (2010); International Residual Mechanism for Criminal Tribunals (MICT), Rules of Procedure and Evidence, 4 December 2020, MICT/1/Rev. 7, Rule 48; Residual Special Court for Sierra Leone, Rules of Procedure and Evidence of the Residual Special Court for Sierraleone, as amended on 16 December 2021, Rule 47.

познават в РС елементи от националната си правна система, така също и включването на най-добрите образци от двете системи в нормативната рамка на МНС. Така по време на Римската конференция подкрепа получава идеята за съдебен контрол и върху искането на прокурора за потвърждаване на обвинението, който да служи като „филтър“ срещу произволни и необосновани обвинения.

Тази идея специално се подчертава и в практиката на Съда. В поредица решения на състави за досъдебно производство изрично се посочва, че предназначението на производството е „да бъде защитен заподозреният от неправомерно наказателно преследване“⁷⁰. Същевременно тази процедура осигурява и съдебна икономия, като отграничава делата, които трябва да продължат в следващия процесуален стадий, от онези изначално слаби обвинения, които не трябва да стигнат до съдебната фаза. По силата на чл. 61, ал. 7 РС съставът за досъдебно производство след изслушване на страните преценява дали обвинението е подкрепено с доказателства, които са достатъчни да удовлетворят изискуемия стандарт в този процесуален стадий, а именно – установяването на съществени основания да се смята, че лицето е извършило посочените в искането престъпления.

Тук следва да се отбележи, че РС предвижда различни стандарти на доказаност на обвинителната теза, съобразени със съответния процесуален стадий. Доколкото процедурата по потвърждаване на обвинението се свежда до решаване на въпроса дали лицето да бъде предадено на съд, стандартът на доказване е значително по-нисък от този, приложим при постановяване на присъдата. От друга страна, стандартът на доказване в процедурата по потвърждаване на обвинението е по-висок от този за издаване на заповед за арест или призоваване за явяване пред Съда.⁷¹

⁷⁰ Вж. в тази насока *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Decision on the confirmation of charges, 29 January 2007, ICC-01/04-01/06-803-tEN; *Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui*, Decision on the confirmation of charges, 30 September 2008, ICC-01/04-01/07-717, paras 63–64; *Prosecutor v. Dominic Ongwen*, Decision on the confirmation of charges against Dominic Ongwen, 23 March 2016, ICC-02/04-01/15-422-Red, paras 13–16.

⁷¹ Член 58, чл. 61, ал. 7, чл. 66, ал. 3 РС.

Съгласно чл. 61, ал. 1 РС решението по представеното от Службата на прокурора обвинение се взема след провеждането на публично състезателно съдебно заседание с участието на прокурора и обвиняваното лице, неговия защитник и представител на пострадалите.

В заседанието лицето се ползва от редица гаранции за справедлив процес, залегнали в чл. 61, ал. 6 РС, като например правото да възрази срещу обвиненията, да оспори представените от прокурора доказателства, да представи свои доказателства. Правото на лицето да присъства не е абсолютно, както е видно от чл. 61, ал. 2 РС, уреждащ възможността за провеждането на задочно производство в случай на отказ на лицето от правото да присъства (чл. 61, ал. 2, б. „а“ РС), след като съдебният състав се увери, че обвиняемото лице разбира последиците от отказа си. Задочно провеждане на съдебното производство е възможно и във втората хипотеза на чл. 61, ал. 2, б. „б“ РС, когато лицето се е укрило или не може да бъде открито. Преди да пристъпи към задочно производство, съдебният състав трябва да се увери, че са предприети всички разумни стъпки за осигуряване на явяването на лицето пред Съда, за уведомяването му за обвиненията, както и за предстоящото заседание за потвърждаване на обвинението.

Освен да потвърди или да откаже да потвърди обвиненията, съгласно чл. 61, ал. 7 РС съставът за досъдебно производство може също да отложи изслушването, като поиска прокурорът да обмисли представянето на допълнителни доказателства, провеждането на допълнително разследване по отношение на конкретно обвинение или изменение на обвинението. Тази разпоредба обхваща случаите, в които въз основа на внимателна оценка на представените от прокурора доказателства досъдебният състав не е убеден, че изискванията за потвърждаване на обвинението са напълно удовлетворени, както изисква чл. 61, ал. 7 РС, но същевременно повдигнатите обвинения не са напълно необосновани. Това компромисно послание на разпоредбата на чл. 61, ал. 7 РС оставя впечатлението за известно толериране на Службата на прокурора от законотворците на РС. Този подход може да бъде обяснен с влиянието на френската традиция на съдията следова-

тел и със сложната обстановка, в която се осъществява разследването от прокурора на МНС.⁷²

В случаите, когато съставът за досъдебно производство откаже да потвърди обвинението, прокурорът не е възпрепятстван впоследствие отново да поиска неговото потвърждаване, ако искането бъде подкрепено с допълнителни доказателства (чл. 61, ал. 8 РС).

Независимо от добрите намерения на законотворците на РС практиката на МНС показва, че процедурата по сезирането на съдебния състав с искане за задържане или за призоваване на лицето до потвърждаване или не на обвинението отнема значително време и води до забавяне на процесуалното развитие.⁷³ Това в значителна степен се дължи на факта, че всички дела пред МНС, без изключение, са извънредно обемисти и поставят множество въпроси от различно естество, включително и за първи път в правната доктрина и практика. Въпреки това оценката за включването на този процесуален стадий в правната уредба на МНС не е еднопосочна. От една страна, производството пред състава за досъдебно производство може да продължи прекомерно дълго, тъй като трябва да се проверят значително количество доказателствени материали, да се проведе заседание, при което може да се разпитват свидетели и експерти, както и да участват представители на пострадалите от престъплението – предмет на делото. По някои дела това производство се равнява на първоинстанционно производство в националните системи. Това поражда загриже-

⁷² По-подробно за това вж. **Schabas, W., E. Chaitidou, M. El Zeidy.** Article 61: Confirmation of the Charges before Trial. – In: **Ambos, K.** (ed.). Op. cit., 1821–1824.

⁷³ Средната продължителност зависи от спецификата на делата. Например по делото от миналата година *Prosecutor v. Ali Abd-Al-Rahman* от първоначалното явяване на лицето до потвърждаване на обвинението изминават около 11 месеца (9 юни 2020 г. – 24 май 2021 г.); по делото *Prosecutor v. Al Hassan Ag Abdoul Aziz* досъдебното производство от явяването на Al Hassan пред състава за досъдебно производство трае около 16 месеца (31 март 2018 г. – 8 юли 2019 г.); по делото *Prosecutor v. Ahmed Al Faqi Al Mahdi* срокът е 6 месеца (30 септември 2015 г. – 1 март 2016 г.); *Prosecutor v. Dominic Ongwen* – почти една година (26 януари 2015 г. – 21 януари 2016 г.); *Prosecutor v. Uhuru Kenyatta et al.* и *Prosecutor v. William Ruto et al.* – около 6 месеца (8 март 2011 г. – 21 септември 2011 г.); *Prosecutor v. Germain Katanga* – около 8 месеца (17 октомври 2007 г. – 27 юни 2008 г.).

ност за общо забавяне на процеса и нарушаване на правото на разглеждане на делото в разумен срок. Същевременно нормотворецът е заложил в правомощията на независимия съдебен състав редица гаранции за защита от неоснователни обвинения на лицата, привлечени към наказателна отговорност, и за предотвратяване на продължителни процеси, завършващи с оправдателна присъда. МНС е дал досега примери за ефективността на този процесуален институт, като по редица дела съдебните състави са отказвали да потвърдят обвинението изцяло или в отделни негови части.⁷⁴ Отчитайки съображенията „за“ и „против“, през годините съдебните състави правят стъпки към оптимизиране на производството, като приканват страните да ограничат доказателствата си до изискуемия по РС стандарт за преминаване на делото в следващата същинска съдебна фаза на процеса. Този подход дава очакваните резултати и се запазва като трайна практика на Съда.

През последните години в практиката на МНС си проправи път разбирането, че когато съставът за досъдебно производство потвърждава изцяло или отчасти обвинението, е желателно делото да бъде изпратено в съдебната фаза с алтернативни обвинения.⁷⁵ Основанията това разбиране да си проправи път са както от обективно, така и от субективно естество. На първо място, в тази

⁷⁴ Вж. в това отношение решенията по делата, по които обвиненията не са потвърдени, в: *Prosecutor v. Callixte Mbarushimana*, Decision on the confirmation of charges, 16 December 2011, ICC-01/04-01/10-465-Conf.; *Prosecutor v. Bahar Idriss Abu Garda*, Decision on the Confirmation of Charges, 8 February 2010, ICC-02/05-02/09-243-Red; *Prosecutor v. William Ruto et al.*, Decision on the Confirmation of Charges Pursuant to Article 61 (7) (a) and (b) of the Rome Statute, 23 January 2012, ICC-01/09-01/11-373 (съдебният състав за досъдебно производство не потвърждава изцяло обвиненията срещу един от тримата обвиняеми М. Henry Kosgey); *Prosecutor v. Muthaura et al.*, Decision on the Confirmation of Charges Pursuant to Article 61 (7) (a) and (b) of the Rome Statute, 23 January 2012, ICC-01/09-02/11-382-Red (съдебният състав за досъдебно производство отказа да потвърди изцяло обвиненията срещу един от тримата обвиняеми – началника на националната полиция на Кения Мг Mohammed Hussein Ali).

⁷⁵ Вж. например *Prosecutor v. Bosco Ntaganda*, Decision Pursuant to Article 61 (7) (a) and (b) of the Rome Statute on the Charges of the Prosecutor Against Bosco Ntaganda, 14 June 2014, I CC-01/04-02/06-309, paras 97, 100; *Prosecutor v. Mahamat Said Abdel Kani*, Decision on the Confirmation of Charges Against Mahamat Said Abdel Kani, 9 December 2021, ICC-01/14-01/21-218-Red, para. 43, p. 53, 59–61.

първа фаза на процеса страните представят ограничен брой доказателства, достатъчни да удовлетворят изискуемия за този стадий стандарт на доказване. Логично доказателственият материал се увеличава значително в съдебното производство и това може да наложи изменение на обвинението. Затова се смята за по-ефективно с оглед на правото на защита на подсъдимия той да бъде уведомен още преди началото на съдебното заседание по съществуващото на делото за възможна вариантност на обвинението, за да му се предостави възможност да се подготви по всяко от евентуално допустимите обвинения. Това според преобладаващото мнение на съдиите ще спести процесуално време и ще гарантира правото на подсъдимия делото му да се разгледа без забава. От друга страна обаче, този подход „разпилява“ силите на защитата да се подготвя по всички алтернативни обвинения, което отново може да засегне правото на обвиняемия на разглеждане и решаване на делото му в разумен срок. Накрая заслужава да се посочи и съображение от практическо естество, произтичащо от съчетаването на двете традиции в правната уредба на РС и от склонността на някои съдии да се осланят единствено на системата, в която са били образовани и са практикували. В конкретния случай за съдии, познаващи системата на англосаксонското право, е проблемно да приемат изменение на обвинението, по което делото е преминало в съдебната процесуална фаза. Алтернативните обвинения се явяват решение и в тази насока.

Съдебно производство

Когато производството приключи с потвърждаване на обвинението – изцяло или отчасти, делото преминава към същинската съдебна фаза. Както във всички съвременни правни системи, така и в производството пред МНС съдебната фаза е централна част в наказателното производство, което се осъществява от тричленен съдебен състав и при разгръщане на всички основни процесуални принципи като презумпцията за невиност⁷⁶, разкриване на истината⁷⁷, състезателност с ясно открит елемент на континен-

⁷⁶ Член 66 РС.

⁷⁷ Член 54, ал. 1, б. „а“, чл. 69, ал. 3 РС.

талната традиция – активна роля на съдебния състав⁷⁸, непосредственост и пр. Поначало Римският договор не приема възможността за съдебно производство *in absentia* (заочно съдебно производство), за разлика от Специалния трибунал за Ливан например, където делото за убийството на бившия министър-председател на страната Рафик Харири заедно с 21 други жертви в резултат на терористичен акт от 14 февруари 2005 г. е разглеждано изцяло в отсъствието на подсъдимите.⁷⁹

Тази категоричност на първоначалната уредба на РС е разколебана с промени в Правилата за процедура и доказване през 2013 г.⁸⁰ Допусна се отделни части от съдебното производство да бъдат проведени в отсъствие на подсъдимия, когато са изпълнени определени законови условия. Конкретен повод за посоченото изменение станаха две дела пред МНС, по които бяха привлечени към наказателна отговорност шест значими фигури от политическия живот на Кения, сред които бяха и избраните впоследствие за президент Ухуру Кениата (Uhuru Kenyatta) и вицепрезидент Уилям Руто (William Ruto)⁸¹. След избирането им на тези постове Кения остро постави въпроса за необходимостта да се съчетае възможността двамата подсъдими да продължават да се явяват в съдебните заседания по делото, но без да са поставени в невъзможност да изпълняват функциите си като президент и вицепрезидент. Настоятелната претенция на Кения като държава – страна по Римския договор, беше подкрепена основно от

⁷⁸ Член 64 РС.

⁷⁹ След продължило повече от 10 години изключително сложно разследване и съдебно производство на две инстанции първото и до момента единствено по рода си дело за тероризъм приключи с окончателна осъдителна присъда и наказание доживотен затвор за трима от подсъдимите.

⁸⁰ Правило 134*bis* (участие в съдебно заседание чрез видеотехнологии), Правило 134*ter* (освобождаване от задължението за присъствие по време на съдебното заседание – вж. конкретно по делото *Prosecutor v. William Ruto*, Decision on the Defence Requests to Excuse Mr Ruto and Mr Sang from Trial pursuant to Rule 134*ter*, 18 May 2015, ICC-01/09-01/11-1881-Red), Правило 134*quarter* (освобождаване от задължение за присъствие в съдебно заседание по причини на изключителни обществени правомощия: Resolution ICC-ASP/12/Res. 7).

⁸¹ Към момента на писането на тази статия Уилям Руто спечели последните президентски избори в Кения и положи клетва като президент на страната.

Африканския съюз⁸² с предупреждението, че държавите от този регион вкупом ще напуснат договора. Така посочените текстове от Правилата за процедурата и доказването бяха изменени с решение на Събранието на държавите членки, взето по време на годишната сесия през 2013 година. Допусна се възможността по искане на подсъдимия съдебният състав да му разреши „да присъства“ в съдебния процес или в части от него посредством видеотехнологии. Предвиди се и възможност при наличието на изрично определени предпоставки подсъдимият да отсъства от съдебното заседание и да бъде представляван само от защитник.

Посочените изменения в законната уредба предизвикаха противоречиви оценки, защото се свързваха с конкретни дела срещу високопоставени политически фигури и с произтичащите от това призови за драстични промени в Римския статут – като например идеята да отпадне отговорността на държавни ръководители. Това би обезсмислило съществуването на Съда и би могло да доведе до установяване на вечни диктатури в редица държави. В дискусиите натежава и разбирането за необходимостта да се зачитат резултатите от изборите, поставили на най-високите етажи в държавната йерархия политически лица, привлечени към отговорност пред МНС. Съгласие получи виждането, че делата пред Съда не трябва да препятстват изпълнението на държавнически функции, възложени на обвиняеми/подсъдими, които при това се ползват и от презумпцията за невиновност.

Би било интересно да се проследи приложението по т.нар. Кенийски дела, предизвикали посочената промяна в правната уредба на МНС. Това обаче е невъзможно поради оттеглянето на всички обвинения по делата от прокурора поради загуба на съществена част от доказателствата, подкрепящи обвинението (предимно поради изчезването на свидетели очевидци), което от своя страна доведе до прекратяване на производството и по двете дела.⁸³

⁸² Вж. по-подробен анализ у **Ssenyonjo, M.** 9 State Withdrawals from the Rome Statute of the International Criminal Court – South Africa, Burundi, and The Gambia. – In: **Jalloh, C., I. Bantekas** (eds.). *The International Criminal Court and Africa*. Oxford: OUP, 2017, 214–246.

⁸³ *Prosecutor v. Uhuru Kenyatta*, Decision on the withdrawal of charges against

Друга особеност на съдебната фаза е предвидената в чл. 65 РС възможност да не се провежда изцяло съдебно производство или определена негова част при направено от подсъдимия самопризнание. Подробната уредба е сходна с правните режими на редица страни, включително и с предвидените в българския Наказателно-процесуален кодекс диференцирани процедури. Тази съкратена процедура намери вече своето приложение по делото срещу Ал Махди (Al Mahdi), обвинен във военно престъпление за разрушаване на исторически и религиозни паметници в Тимбукту, Мали, между 30 юни и 11 юли 2012 година. За първи път в историята на международното наказателно правосъдие пред МНС бе повдигнато обвинение от такова естество. Това е и първият подсъдим, който признава виновността си още със започване на съдебното заседание на 22 август 2016 г., което поради това продължава само два дни. Присъдата е постановена след месец – на 27 септември 2016 година.⁸⁴

Все във връзка със стремежа да се съкрати времетраенето на производствата по делата пред МНС, не може да не се отдели, макар и накратко, място за друга възможност за съкращаването на времетраенето на процеса – т.нар. процедура *No case to answer*. По своята същност този институт е подчинен на идеята, която беше заложена в отменения чл. 250, ал. 1, т. 2 НПК, съгласно която, когато от обвинителния акт е видно, че деянието не съставлява престъпление, съдията докладчик прекратява производството. По делата пред МНС тази идея беше приложена за първи път по делото на прокурора срещу настоящия президент на Кения Уилям Руто. След изслушване на обвинението защитата на подсъдимите прави искане за незабавно произнасяне на съдебния състав, без да е необходимо да се представя „делото на защитата“. Въз основа на преценката си на доказателствата, представени от прокурора, съдебният състав се произнася за прекратяване на делото, тъй като намира, че те са недостатъчни за който и да е „разумен“ (reasonable) съдебен състав да постанови осъдителна присъда – т.е. съставът на съда по делото намира, че Службата на прокурора

Mr Kenyatta, 13 March 2015, ICC-01/09-02/11-1005; *Prosecutor v. Francis Muthaura*, 18 March 2013, ICC-01/09-02/11-696.

⁸⁴ Вж. по-подробно *Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*.

не представя достатъчно обосновано дело, по което защитата да трябва да отговаря (No case to answer), и е ненужно да се продължава производството по делото.⁸⁵ Тази правна концепция се открива в различни дела пред МНС – в едни случаи съдебните състави отказват да я приложат, като производството по делото продължава и приключва с осъдителни присъди⁸⁶, докато в други делото се прекратява без по-нататъшно развитие.⁸⁷

Полезността на съкратените процедури е доказана в практиката на националните системи и международните институции. Въпреки това оценката за подхода на съдебния състав по посоченото първо дело пред МНС, последвано и пред други съдебни състави, е по-скоро проблемна, доколкото правната уредба на Съда не съдържа правно основание за този институт (No case to answer). Апелативната инстанция обаче му дава зелена улица, като намира, че този подход произтича от присъщите на всеки съдебен състав правомощия – т.нар. *inherent powers*. Колкото и да е желателно преустановяването на продължителен процес по дело, неподкрепено от достатъчно убедителни доказателства, който освен трудоемък е също скъп и отклоняващ ограничените ресурси на МНС, е трудно обаче да се приеме negliжирането на законо-

⁸⁵ Вж. *Prosecutor v. William Samoei Ruto and Joshua Arap sang*, Decision on Defence Applications for Judgments of Acquittal, TCV (A), 5 April 2016, ICC-01/09-01/11-2027-Red-Corr.

⁸⁶ Вж. *Prosecutor v. Bosco Ntaganda*, Decision on Defence request for leave to file a ‘no case to answer’ motion, TCV, 1 June 2017, ICC-01/04-02/06-1931. Искането е отхвърлено. След обжалване решението е потвърдено от апелативния състав. Вж. Appeals Chamber, *Prosecutor v. Bosco Ntaganda*, Judgment on the appeal of Mr Bosco Ntaganda against the „Decision on Defence request for leave to file a ‘no case to answer’ motion“, 5 September 2017, ICC-01/04-02/06-2026. Същият резултат се открива и по делото *Prosecutor v. Dominic Ongwen* – след щателен анализ на доказателствата на обвинението компетентният състав отхвърля искането на подсъдимия. Вж. Decision on Defence Request for Leave to File a No Case to Answer Motion, TCIX, 18 July 2018, ICC-02/04-01/15-1309.

⁸⁷ *Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé*, Judgment in the appeal of the Prosecutor against Trial Chamber I’s decision on the no case to answer motions, ICC-02/11-01/15-1400, 31 March 2021 (where the Appeals Chamber decided that: „The decision of Trial Chamber I of 15 January 2019 (ICC-02/11-01/15-T-232-ENG), with reasons issued on 16 July 2019 (ICC-02/11-01/15-1263 [...] is confirmed“).

вата рамка и прибягването към твърде неясните „естествено присъщи на съдийската длъжност правомощия“.

Накрая следва да се спомене, че според РС съдебният състав по делото се произнася в две части: първо по доказаността на обвинението – с присъда, а в случай на осъждане се пристъпва към решаване на въпроса за наказанието.⁸⁸ Тук нормотворците на РС очевидно са повлияни от англосаксонската система, която съдържа тази двустепенност при крайното произнасяне на съдебния състав по съществуващото на делото. В решението си относно наказанието Съдът се ръководи от доказателствата, събрани в хода на процеса. Възможно е да се проведе и допълнително събиране на доказателства само относно наказанието.

Апелативно производство

Последният редовен стадий в производството пред МНС е производството пред апелативната инстанция. Апелативният състав винаги се състои от петима съдии, които се произнасят по жалби срещу присъди на съдебния състав по съществуващото на делото, както и по въпроси, които възникват в хода на процесуалното развитие в досъдебното и съдебното производство.

Разпоредбата на чл. 82 РС обособява две групи основания, които могат да ангажират правомощията на апелативната инстанция. Първата включва ясно очертани основания, които сами по себе си откриват възможност на страните по делото да поискат произнасяне на най-висшата инстанция. Това са въпроси, които по своята същност са преценени от нормотвореца като дотолкова значими за интересите на страните и за развитието на конкретното дело, че самото им наличие *ex lege* е достатъчно за задвижване на апелацията. По-конкретно, това са въпроси относно юрисдикцията на МНС, относно допустимостта на конкретно дело, задържането под стража, а също и когато досъдебен състав *ex officio* е взел мерки за запазване на доказателства, без това да е поискано от Службата на прокурора.⁸⁹ Към тези основания следва да се добави и възможността за пострадалия, осъдения и третото добросъвестно лице (*bona fide owner* – по терминологията на РС) да об-

⁸⁸ Членове 74, 76, 77, 78 РС.

⁸⁹ Член 82, ал. 1, б. „а“, „б“ и „с“ РС.

жалват решението на съдебния състав относно присъденото обезщетение за вредите от престъплението.⁹⁰

Същата разпоредба на чл. 82 РС обособява и втора група основания, при които Статутът оправомощава съдебния състав, който се е произнесъл по обжалвания процедурен въпрос, да реши дали да удовлетвори искането за обжалване на страната по делото и да допусне сезиране на апелативната инстанция.⁹¹ За разлика от предходните основания, които са конкретно и изчерпателно посочени, текстът на чл. 82, ал. 1, б. „d“ РС не съдържа конкретика на основанията, а само конкретни критерии, които следва да бъдат прилагани към всеки отделен случай и от които зависи решението на компетентния състав по искането за обжалване. Това законодателно решение е в известна степен смущаващо, доколкото допустимостта на жалбата зависи от състава, постановил оспорваното решение. Очевидно нормотворците на РС са търсили балансирана уредба, при която да се избегне „затлачването“ на процеса с многобройни обжалвания по често незначителни и предимно процесуални въпроси, като, от друга страна, не се прегражда пътят на обжалването, когато същината на оспорвания въпрос би могла да засегне по особено съществен начин справедливото и своевременно развитие на процеса или изхода на делото и когато незабавното произнасяне на апелативната инстанция може значително да повлияе на производството по конкретното дело (чл. 82, ал. 1, б. „d“ РС). Съгласието, постигнато по време на Римската конференция по този текст, очевидно залага и на избора на висококвалифицирани съдии, които да подхождат обективно и безпристрастно, макар да се произнасят по собствените си решения, атакувани от страната/страните по делото. Практиката на МНС, а и на Специализираните съдебни състави за Косово, чиято правна уредба съдържа аналогична разпоредба, сочи на тенденция на обективен анализ на изискуемите предпоставки в контекста и на делото и производството по него като цяло.⁹²

⁹⁰ Член 82, ал. 4 РС.

⁹¹ Член 82, ал. 1, б. „d“ РС.

⁹² Съдебната практика в това отношение е постоянна и непротиворечива, поради което няма да бъдат посочени конкретни дела.

По същия ред е допустимо държава – страна по РС, да подаде жалба, когато състав за досъдебно производство е разрешил на прокурора да предприеме определени действия по разследването на нейна територия, без предварително да е осигурил съдействието на същата тази държава (чл. 82, ал. 2 РС).

Освен типичните контролни правомощия РС предоставя на апелативната инстанция и всички правомощия на съдебен състав по съществуващото на делото.⁹³ Водещото съображение за този подход е свързано с естеството на делата пред МНС, които поради своята тежест и обемност се очаква да продължават дълго време. Така апелативният състав може да отмени присъдата, да я измени или да върне делото за ново разглеждане от друг състав.⁹⁴ В този процесуален стадий, по-конкретно при произнасянето на решението на апелативния състав, е изоставено изискването за присъствие на подсъдимия – решението на апелативния състав може да бъде произнесено и в негово отсъствие (чл. 83, ал. 5 РС).

Апелативната инстанция е компетентна и в случаите на извънредното производство – т.нар. ревизия, аналог на възобновяване на делата по глава 33 на НПК. Съгласно чл. 84 РС производство по възобновяване на наказателното дело може да бъде образувано както по отношение на окончателна осъдителна присъда, така и само относно наложеното наказание. Окончателните оправдателни присъди не са предмет на възобновяване.

Разпоредбата на чл. 84 РС дава възможност и за посмъртно упражняване на правото на възобновяване по отношение на осъденото лице. По силата на цитираната разпоредба след смъртта на осъдения определени „близки“ или „непосредствени“ членове на семейството – съпрузи, деца и родители, както и друго лице, на което осъденият изрично писмено е дал съответните указания, имат право да поискат преразглеждане на присъдата и/или на наказанието от името на починалото осъдено лице. Този законодателен подход охранява правото на лицето на добро име дори и след неговата смърт.⁹⁵

⁹³ Член 83, ал. 1 РС.

⁹⁴ Член 83, ал. 2, б. „а“ и „б“ РС.

⁹⁵ **Bachvarova, T.** The Impact of the Death of a Convicted Person on Pending Proceedings before the International Criminal Court. – Journal of International Criminal Justice, July 2012, Vol. 10, No. 3, 547–559.

Също така за първи път на сцената на международното правосъдие прокурорът разполага с правомощие да поиска от името на осъденото лице преразглеждане на окончателната осъдителна присъда и/или наложено наказание. Тази възможност е още едно отражение на основополагащото разбиране за задължението на прокурора да бъде обективен, залегнало в нормативната уредба на МНС. Това правомощие на прокурора съгласно чл. 84 РС е подобно на правомощието му да обжалва осъдителна присъда и/или наложено наказание от името на осъденото лице.

Санкционен режим

Основното наказание пред международните наказателни институции, включително и пред МНС, е лишаване от свобода. Същевременно РС съдържа засилени гаранции за правата на осъдените лица, които го открояват от останалите международноправни санкционни режими.

За разлика от останалите трибунали в областта на международното наказателно правосъдие, съгласно чл. 77, ал. 1, б. „а“ РС срокът на лишаване от свобода пред МНС е ясно определен: лишаването от свобода не може да надвишава тридесет години. Римският статут изрично посочва, че наказанието доживотен затвор има изключителен характер (чл. 77, ал. 1, б. „b“ РС). Предпоставки за налагане на най-тежкото наказание са изключителната тежест на престъплението, както и конкретните обстоятелства, свързани с всеки отделен осъден, които трябва да са налице кумулативно в конкретния случай.

Друг заслужаващ внимание подход на РС е предвиденото в чл. 110, ал. 3 РС задължение Съдът да прецени дали да не бъде намален размерът на наказанието след изтърпяване на две трети от срока на първоначално наложеното, или на 25 години, когато наложеното наказание е доживотен затвор.

Санкционната система на МНС съдържа и наказанията глоба и конфискация (чл. 77, ал. 2, б. „а“ РС), като средствата, събрани чрез тях, по разпореждане на съдебния състав по делото може да бъдат преведени във Фонда за обезщетяване на жертвите.

VII. Процесуални права в производството пред Международния наказателен съд

Правата на човека са основополагащ постулат, заложен в сърцевината на съвременните демократични правни системи на национално и международно ниво. Всеизвестно е значението на Магна харта, а също и на бурното развитие в областта на защитата на правата на човека със създаването на Обществото на народите и приемането на редица международни актове – Всеобщата декларация за правата на човека, Международния пакт за граждански и политически права, Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, Американската конвенция за правата на човека, Африканската харта за правата на човека и народите, Арабската и Азиатската харта за правата на човека. Това неизчерпателно посочване демонстрира унифицирания подход в националното и международното законотворчество, който последователно прилага утвърдените стандарти за закрила на правата на човека, доразвива ги и ги усъвършенства. Налице са и различия, основани на традиции и специфики на националните системи, без обаче да се констатират драстични отклонения, а още по-малко – противоречия с принципните положения в областта на правата на човека.

Логично, новосъздадени институции на национално, регионално и международно ниво като правило провеждат стандартите в областта на закрилата на правата на човека. Като пример за това може да бъдат посочени Хартата на основните права на Европейския съюз, приета през 2000 г., и *Corpus juris* – актът за защита на финансовите интереси на Европейската общност.

Не правят изключение от това правило и нормативните актове, въз основа на които МНС осъществява правомощията си. Основният нормативен акт на МНС – Римският статут, и актовете, които го доразвиват – Правилата за процедурата и доказването, Елементите на престъпленията, Правилата на Съда, провеждат утвърдените стандарти в областта на правата на човека и дообогатяват редица от тях. Някои особености се обясняват със специфичната същност на тази институция.

Както беше посочено, международно признатите права на човека са ръководни принципни положения при прилагането и тълкуването на нормите на РС и съпътстващото законодателство

на МНС. Те запълват празноти в неговата правна уредба и са фундаментът, въз основа на който различните органи на МНС осъществяват правомощията си. Вече беше споменато, че според чл. 21, ал. 3 РС прилагането и тълкуването на закона трябва да бъдат съобразени с международно признатите права на човека. Различните съдебни състави многократно се позовават на тази разпоредба, като препращат към практиката на различни институции, компетентни в тази област. Апелативният състав на Съда подчертава: „Утвърдените стандарти за правата на човека са фундаментални положения, върху които е изграден Римският статут, всеки негов аспект“⁹⁶. Освен така заявения общ принцип правната уредба на МНС съдържа редица разпоредби, които допълват международните стандарти, и по този начин допринася за обогатяването и развитието на международния правов ред.

Права в хода на разследването

Римският статут отграничава няколко категории лица, на които законът предоставя комплекс от права, свързани със специфичния им процесуален статут. Това са лица, по отношение на които се извършват действия по разследването или които се намират в някаква връзка с разследването; лица, за които по време на разследването възникне обосновано предположение, че са участвали в извършване на разследваното престъпление; лица, срещу които е повдигнато обвинение със заповед за арест или с факта на призоваването им да се явят пред органи на МНС; лица, за които обвинението (изцяло или отчасти) е потвърдено от състав за досъдебно производство, предадени са на съд по това обвинение и с внасянето на делото в съдебна фаза стават подсъдими.

По отношение на първите две категории лица, участващи в разследването, РС предоставя възможности за защита на техните права и законни интереси в пределите на специфичното им процесуално положение. Това по-конкретно е правото на лицето да

⁹⁶ *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, Appeals Chamber, Judgment on the Appeal of Mr. Thomas Lubanga Dyilo against the Decision on the Defence Challenge to the Jurisdiction of the Court pursuant to article 19 (2) (a) of the Statute of 3 October 2006, ICC-01/04-01/06-772, 14 December 2006, para. 37.

не бъде принуждавано да се уличава в извършване на престъпление или да се признае за виновно; правото му да не бъде подлагано на никаква форма на принуда или заплаха, на изтезание или на друга форма на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание; правото да не бъде обект на произволен арест или задържане; правото да му бъде осигурен безплатен достъп до компетентен преводач и до писмени преводи, когато се разпитва на език, различен от този, който лицето напълно разбира и говори.

Към посочените РС добавя допълнителни права, ако в резултат на провежданото разследване компетентният орган стигне до убеждението, че има основания да се предполага участие на лицето в извършването на разследваното престъпление. В тази хипотеза чл. 55, ал. 2 РС задължава провеждащия разпита да го преустанови, за да уведоми незабавно разпитвания за допълнителните права, които законът му предоставя. Той е длъжен да разясни на разпитвания, че съществуват основания да се предполага, че е извършил престъпление от компетентността на Съда, както и да му разясни неговите права – правото му да запази мълчание, като мълчанието му не може да се взема предвид при установяването на неговата виновност; правото да се ползва от компетентен защитник по свой избор или да му бъде назначен служебен такъв, когато не разполага със средства да заплати разноските по защитата и интересите на правосъдието налагат участието на защитник; правото да бъде разпитан в присъствието на защитник, освен ако доброволно се откаже от това право.

Нормативната уредба на международните наказателни институции преди приемането на РС почти не съдържа разпоредби, охраняващи по време на разследването правата на лица, които все още не притежават формалното качество на заподозрени или обвиняеми. Правната рамка на МНС обаче изрично въвежда изискването на чл. 55 РС, за да се гарантират правата на всички лица по време на разследването, включително на свидетелите. Разпоредбата на чл. 55, ал. 1 РС дава право на лицето да запази мълчание и да откаже да дава обяснения, които могат да го уличат в извършването на престъпление, а чл. 67, ал. 1, б. „г“ РС изрично забранява мълчанието на лицето да бъде тълкувано в негова вреда или като доказателство за виновност. Този подход оказва въздействие върху правната уредба на други съдилища и трибунали,

създадени след МНС, като например Специалния трибунал за Ливан, Специализираните съдебни състави за Косово и др.⁹⁷

Римският статут съдържа подробна уредба на правата на обвиняемия и подсъдимия, която в значителна степен възпроизвежда международно установените стандарти за защита на правата на човека. Поради това заслужава да бъдат посочени само някои особености, заложи в нормативната уредба и практиката на МНС.

Завишено изискване към езика, който обвиняемият разбира

Във връзка с правото обвиняемият да бъде уведомен незабавно и подробно за същността, основанията и съдържанието на обвинението срещу него, прави впечатление допълнителното изискване това да става на език, който обвиняемият разбира и говори в най-висока степен, в най-голяма пълнота (*fully*) – чл. 67, ал. 1, б. „а“ РС. Използваната в РС терминология, сравнена с тази на чл. 6, ал. 3, б. „а“ ЕКПЧ – „разбираем“ за обвиненото лице език, сочи на завишени изисквания от нормотворците на РС към органите на МНС, надвишаващи стандартите по ЕКПЧ с цел най-пълноценна охрана на правата на лицето. Продукт на тази грижа е и правото на безплатен достъп до устен и писмен превод.⁹⁸ Апелативният състав на МНС изрично отбелязва, че добавянето на думата „напълно“ в посочените разпоредби е плод на дълбок замисъл от страна на законодателя с цел охраняване на правото на справедлив процес на обвиняемия.⁹⁹

Същевременно практиката на МНС въвежда известни уточнения при прилагането на това право, като поставя акцент върху

⁹⁷ Вж. напр. чл. 15 „б“ на Статута на Специалния трибунал за Ливан; чл. 21 и чл. 38, ал. 3 от Закона за Специализираните съдебни състави и специализираната прокуратура.

⁹⁸ Член 55, ал. 1, б. „с“, чл. 67, ал. 1, б. „а“ и „f“ РС.

⁹⁹ Вж. *Prosecutor v. Dominic Ongwen*, Decision on Mr Ongwen's request for time extension for the notice of appeal and on Translation, 24 February 2021, ICC-02/04-01/15-1781, paras 8–11 and accompanying fn. 10; *Prosecutor v. Germain Katanga*, Judgment on the appeal of Mr. Germain Katanga against the decision of Pre-Trial Chamber I entitled „Decision on the Defence Request Concerning Languages“, 27 May 2008, ICC-01/04-01/07-522/, para. 56.

превода на „онези документи от делото, които са от съществено значение за подготовката на лицето срещу повдигнатото обвинение“¹⁰⁰. Съдът произведе и практика, според която съдебният състав, след обсъждане в съдебно заседание с участието на страните и при тяхно взаимно съгласие, ги приканва да се срещнат и да обсъдят становището на защитника след запознаване с делото по въпроса кои, по негово професионално мнение, материали по делото или части от тях са важни за изграждане на стратегията на защитата и трябва да бъдат преведени за обвиняемия на езика, който владее напълно. Посочената практика има своето обяснение във факта, че по редица дела пред МНС напълно разбираем за обвиняемите/подсъдимите често е рядък език и с ограничени възможности за пълноценен превод.

Разумен срок

Особена загриженост и пред МНС предизвиква правото на обвиняемия делото му да бъде разгледано в разумен срок. Спецификата на МНС, контекстът, в който той функционира, и особеностите на делата, които са от негова компетентност, обуславят средна продължителност на процеса между шест и осем години от повдигане на обвинението до окончателното произнасяне на апелативната инстанция. Това се дължи на разнообразни фактори, част от които са вътрешни за институцията и нейните органи, а други са външни и извън контрола на Съда.

Присъствено производство

Както вече беше отбелязано, присъственото съдебно производство е принцип в системата на РС. Въпреки това нормативната рамка на МНС не въздига това изискване в абсолютно, доколкото това в определени случаи би повлияло на нормалното проти-

¹⁰⁰ *Prosecutor v. Jean Pierre Bemba Gombo*, Decision on the Defence's Request Related to Language Issues in the Proceedings, 4 December 2008, ICC-01/05-01/08-307, para. 11; *Prosecutor v. Laurent Gbagbo*, Decision on Mr Gbagbo's request for translation and an extension of time for the filing of a response to the document in support of the appeal, 22 August 2013, ICC-02/11-01/11-489, para. 10; *Prosecutor v. Laurent Gbagbo and Charles Blé Goudé*, Decision on Defence requests relating to the Prosecution's Pre-Trial Brief, 16 September 2015, ICC-02/11-01/15-224, paras 17–18.

чане на процеса и би забавило своевременното му приключване, а освен това се negliжира и правото на подсъдимия да избере да не присъства в съдебната зала, а да проследява случващото се чрез видеотехнологии. Подобни сценарии не са немислими и съществуват в нормативната уредба и практика на други международни наказателни институции.¹⁰¹

Както е отбелязал Специалният трибунал за Сиера Леоне например, интересите на правосъдието не позволяват отсъствието на обвиняем или неговото поведение, нарушаващо реда в съдебната зала, да възпрепятстват правораздаването или да осуетяват целите на наказателния процес.¹⁰² По същата логика РС предвижда възможност за изключване от съдебното заседание на подсъдим при продължаващо недопустимо процесуално поведение от негова страна. Този възможност възниква само когато съдебният процес е вече в ход. Формулировката на чл. 63, ал. 2 РС е ясна в това отношение – „...обвиняемият, присъствайки пред Съда, продължава да нарушава процеса“. Отстраняването се допуска като крайна мярка и може да бъде само временно. Освен това към отстраняване се пристъпва само след като други алтернативи мерки се окажат невъзможни. Отстраняването може да продължи само доколкото е строго необходимо. Следователно провеждането на производството в отсъствието на обвиняемия е както изключителна, така и временна мярка.

Трябва да се отбележи, че в тези случаи отсъствието от съдебната зала не накърнява правото на обвиняемия на справедлив процес. По силата на чл. 63, ал. 2 РС съдебният състав трябва да

¹⁰¹ Вж. напр. International Residual Mechanism for Criminal Tribunals. Rule 98 of the Rules of Procedure and Evidence, MICT/1/Rev. 7, 4 December 2020; Residual Special Court for Sierra Leone, Rule 60 of the Rules of Procedure and Evidence; Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia, Internal Rules (rev. 9), 16 January 2015, Rule 81 (3) – (6).

¹⁰² Вж. *Gbao* (SCSL-2004-15-T), Ruling on the Issue of the Refusal of the Third Accused, Augustine Gbao, to Attend Hearing of the Special Court for Sierra Leone on 7 July 2004 and Succeeding Days, 12 June 2004, para. 8. Вж. също: *Norman et al.* (SCSL-04-14-PT), Ruling on the Issue of Non-Appearance of the First Accused Samuel Hinga Norman, the Second Accused Moinina Fofana, and the Third Accused Allieu Kondewa at the Trial Proceedings, 1 October 2004; *Sesay et al.* (SCSL-04-15-T), Ruling on the Issue of the Refusal of the Accused Sesay and Kallon to Appear for their Trial, 19 January 2005.

осигури възможност на подсъдимия, който е извън съдебната зала, да наблюдава съдебното заседание и да дава указания на защитника си. Така независимо от физическото си отсъствие подсъдимият се ползва с възможността, макар и не непосредствено, да участва в процеса. Този подход осигурява баланс между нормалното протичане на производството при надлежно зачитане на принципа за бързина на процеса и защитата на правото на справедлив процес.

Друга хипотеза за неприсъствено производство е предвидената в чл. 76, ал. 4 РС възможност подсъдимият да не присъства при обявяване на наказанието в открито заседание – обявяването на наказанието става „по възможност“ в присъствието на подсъдимия. Това обаче не се отнася за обявяването на присъдата. Както беше посочено, по делата пред МНС съдебните състави се произнасят първо по предмета на делото – с присъда, а впоследствие, в случай на осъдителна присъда – по наказанието, след като специално са събрани доказателства в това отношение.

С изменението, което Събранието на държавите – страни по Статута, въведоха в Правилника за процедурата и доказателствата по отношение на присъственото съдебно производство¹⁰³, бяха създадени три нови правила – *134bis*, *134ter* и *134quater*, предвиждащи три различни сценария за освобождаване на подсъдимия от задължението да присъства на отделни заседания или по време на целия процес. И трите хипотези може да бъдат задействани по искане на подсъдимия. Правило *134bis* урежда правомощието на съдебния състав да удовлетворява искане за неприсъствие в съдебната зала, и то само за отделни процесуални действия. Правото на подсъдимия да следи съдебното заседание и да участва от разстояние в него се осигурява чрез използването на видеотехнология. Сходен е и режимът по правило *134ter*, но при него подсъдимият има искане изобщо да не присъства в залата лично, а също и чрез видеовръзка. Съдът може да разреши неприсъствено участие на подсъдимия само за част или за части от съдебното заседание. В тази хипотеза защитата се осъществява изцяло от защитника на подсъдимия.

¹⁰³ Пак там, 9–10, бел. под линия № 27.

Трета възможност е заложена в правило 134*quater*. Тя е приложима единствено по отношение на подсъдими, изпълняващи правомощия на най-високо национално ниво. Искането може да бъде уважено за цялото времетраене на процеса, но въпросът подлежи на преразглеждане по всяко време на процесуалното развитие. В този случай защитата също се упражнява от упълномощения или от назначения защитник. Следва специално да се подчертае, че по делата пред МНС всеки заподозрян, обвиняем, подсъдим, пострадал, свидетел, който не може сам да заплати за защита или процесуално представителство (основно пострадалите), се ползва от системата за правна помощ.

Изявление на обвиняемия/подсъдимия

Интересен подход представлява паралелното въвеждане на институти на двете основни традиции – континенталната и англосаксонската, в чл. 67, ал. 1, б. „g“ и „h“ РС, отнасящи се до правото на обвиняемия да направи устно или писмено изявление в своя защита, без да полага клетва (континентална система), и правото му да се яви като свидетел по делото срещу него и да даде показания под клетва, скрепена с носенето на наказателна отговорност за даване на неверни показания (англосаксонска). Според англосаксонската правна система обясненията на обвиняемия, които не са дадени под клетва, нямат доказателствена стойност. В континенталните системи обясненията на обвиняемия имат двойка природа – те са едновременно средство за защита (поради което законът не изисква да бъдат дадени под клетва) и част от доказателствения материал (при условие че съдържат, в цялост или отчасти, информация от значение за делото). Пред МНС обясненията на обвиняемия и подсъдимия, независимо по кой ред са направени, не са скрепени отнапред с определена доказателствена стойност – тя се преценява в контекста на всички обстоятелства по конкретното дело и в зависимост от това доколко обясненията се подкрепят от останалия доказателствен материал.

Въвеждането на двете възможности за обвиняемия и подсъдимия в посочените текстове на РС е показателно за съвместното съществуване на елементи от двете основни правни традиции. Видно е, че нито един от двата водещи модела не е взел превес при изграждането на нормативната основа на МНС. Следователно по всяко отделно дело, в зависимост от това към коя правна тра-

диция се числи съответният обвиняем/подсъдим, той/тя има възможност да направи изявленията си съобразно подхода, възприет в системата, към която принадлежи и която познава.

Постепенно развитие през годините претърпя и възможността за доказателства, на които може да се основе присъдата, да се ползват и свидетелски показания от досъдебното производство. Условието, при които такива показания може да се ползват, са извънредно педантично и изчерпателно уредени в закона, и то при спазването на процедура, гарантираща тяхната достоверност. Такава възможност съществува и когато на двете страни е била предоставена възможност да участват в разпита на свидетеля.¹⁰⁴

Право на свобода

Правото на свобода, като основна ценност в системата от права на човека, и условията, при които това право може да бъде ограничено, са подробно уредени в РС. Тази уредба следва съответните международни стандарти – произнася се съдебен състав по обосновано искане на прокурора и при наличието на някоя от предпоставките, които са добре познати от ЕКПЧ и от българския Наказателно-процесуален кодекс.

Разлика се открива в процедурата за произнасяне по искането на прокурора. Съдът упражнява правомощията си в закрито заседание, без участието на лицето, чието задържане се иска. Това се обяснява както с характера, особеностите и местоизвършването на престъпленията, така и с местонахождението на МНС и начина, по който той функционира. Вече беше посочено, че МНС не разполага с органи по привеждане в изпълнение на съдебните актове. Затова всички органи на Съда разчитат изцяло на съдействието на държавите – страни по Статута, но и на трети държави, сключили *ad hoc* споразумение със Съда. Съветът за сигурност на ООН също оказва съдействие – най-вече в случаите, когато е сезирал МНС на основание чл. 13, б. „b“ РС.

Във връзка със задържането е важно да се отчете задължението на компетентния съдебен състав да се произнася служебно по основателността на продължаващото задържане, без да е сезиран от задържания, като това трябва да става периодично, в срок,

¹⁰⁴ Вж. правило 68 от Правилата за процедурата и доказването.

не по-дълъг от 120 дни (чл. 63, ал. 3 РС и правило 118, ал. 2 от Правилата за процедурата и доказването).

Важна гаранция за правото на свобода е правомощието на Съда да контролира дали обвиняемият не е задържан неоснователно дълго в досъдебната процесуална фаза поради неоправдана забава, причинена от Службата на прокурора. Когато установи такава неоправдана забава, съдебният състав е длъжен служебно да прецени конкретните обстоятелства и да освободи задържаното лице. Във всички случаи, преди съдебният състав да се произнесе, той дава възможност на задържания и на прокурора да бъдат изслушани лично в заседание или посредством представяне на писмено становище (чл. 60, ал. 4 РС).

Укорима практика представляват случаите, в които Съдът установява, че не са налице основания за продължаване на задържането, но никоя държава не дава съгласие да приеме освободения обвиняем/подсъдим, нито представя убедителни причини за това.¹⁰⁵

Важно нормотворческо решение, свързано със свободата на човека, е споменатото по-горе правомощие на Съда служебно, дори без осъденият да е направил искане за това, да намали размера на наложеното наказание лишаване от свобода по силата на чл. 110, ал. 3 РС. Във връзка с това следва да се посочи също, че санкционната система на РС изключва смъртното наказание. Както посочва през 2005 г. съдия Garlicki от ЕСПЧ по делото *Öcalan срещу Турция*, „наскоро създаденият МНС показва, че според международната общност дори и срещу най-ужасяващите престъпления може да се реагира, без да се прибягва до смъртно наказание“¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Такъв е случаят по делото *Bemba*, когато съдът се произнесе за освобождаване на задържания под стража обвиняем, но не се получи съгласие за приемането му на територията на една от държавите – членки по РС, посочени от него като желана дестинация. Вж. *Prosecutor v. Jean Perre Bemba Gombo*, Decision on the Interim Release of Jean-Pierre Bemba Gombo and Convening Hearings with the Kingdom of Belgium, the Republic of Portugal, the Republic of France, the Federal Republic Germany, the Italian Republic, and the Republic of South Africa, 16 August 2009, ICC-01/05-01/08-475. Впоследствие решението беше отменено от апелативната инстанция по искане на прокурора.

¹⁰⁶ Вж. *Öcalan v. Turkey*, no. 46221/99, Partly Concurring, Partly Dissenting Opinion of Judge Garlicki, 12 May 2005, para. 6.

Гаранции за правата на лицата

Реалното осъществяване на правата на обвиняем, подсъдим и на всяко друго лице – участник в производството пред МНС, е надеждно осигурено от редица задължения на компетентните органи на Съда.

Освен класическите гаранции за правата на човека¹⁰⁷, не следва да бъдат оставени без внимание някои особености на правната уредба, открояващи грижата за правата на обвиняемия/подсъдимия пред МНС. За разлика от континенталната традиция РС не следва системата на досието, съгласно която всички доказателствени материали, събирани в хода на разследването, стават достояние на подсъдимия, на съда и на пострадалия. Страните предоставят на насрещната страна само доказателствата, които желаят да ползват в подкрепа на своята теза. С други думи, подборът на доказателствата е въпрос на професионалната преценка на всяка от страните.

Не така стои обаче въпросът със Службата на прокурора. Прокурорът няма право на преценка как да процедира по отношение на онези доказателствени материали, които са в интерес на защитата, които смекчават наказателната отговорност на обвиняемия или могат да засегнат достоверността на доказателствата в подкрепа на обвинението. В чл. 67, ал. 2 РС се съдържа императив – всяка информация от такова естество трябва да бъде предоставена на обвиняемия и на неговия защитник при първа възможност. Неизпълнението на това задължение може да има тежки последици, какъвто беше случаят с първото дело пред МНС по случая *Lubanga*.¹⁰⁸ По това дело съдебният състав установи, че

¹⁰⁷ Освен презумпцията за невиновност, тежестта за доказване на обвинението от прокурора, задължението на органите на наказателното производство да разясняват правата на гражданите – участници в производството, и да им осигуряват възможност да ги упражняват, може да се посочи още задължението на прокурора да събира и проверява всички доказателства – както доказателствата, които подкрепят обвинението, така и доказателствата, които го разколебават изцяло или отчасти и ползват защитата.

¹⁰⁸ Вж. *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, „Redacted Decision on the Prosecution’s Urgent Request for Variation of the Time-Limit to Disclose the Identity of Intermediary 143 or Alternatively to Stay Proceedings Pending Further Consultations with the VWU“, 8 July 2010, ICC-01/04-01/06- 2517-Red. Решението е отменено от апелативната инстанция. Вж. *Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*,

документи, предоставени на Службата на прокурора съгласно чл. 72 и 73 РС единствено за нуждите на разследването, вероятно съдържат данни, които могат да ползват защитата. Прокурорът не беше изпълнил императива на чл. 67, ал. 2 РС, тъй като не беше положил усилия да получи разрешение от лицето, предоставило тези документи, за ползването по делото на данни, съдържащи се в тях. След тежко съдебно следствие, на което прокурорът трябва да дава обяснения за неизпълнението на задълженията си по закон, съдебният състав постанови решение, с което спря процеса, възложи на прокурора да осигури достъп на защитата до обсъжданите материали и отпрати предупреждение, че в случай на неизпълнение производството по делото ще бъде прекратено.

Освен задължението за обективност на разследването и разкриване на истината и задължението по чл. 67, ал. 2 РС, други разпоредби въвеждат допълнителни гаранции за правата на участниците. Съгласно чл. 54, ал. 1, б. „b“ и „f“ РС прокурорът е длъжен не само да зачита интересите и личните обстоятелства, свързани с пострадалите и свидетелите, но и да осигури защитата на всяко лице по време на разследването. В същия дух чл. 68, ал. 1 РС възлага на прокурора задължението да предприеме необходимите мерки за защита на безопасността, физическото и психическото здраве, достойнството и неприкосновеността на личния живот на пострадалите и свидетелите, особено когато престъплението включва сексуално насилие или насилие над деца. Тежестта да докаже обвинението лежи изцяло върху прокурора (чл. 66, ал. 2 РС). Във връзка с това е и правото на обвиняемия да не му бъде възлагана доказателствена тежест, нито тежест да опровергава обвинението (чл. 67, ал. 1, б. „i“ РС), което произтича от презумпцията за невиновност, прогласена в чл. 66, ал. 1 РС.

Наличието на съдебен състав за досъдебно производство също може да се приобщи към механизмите за защита срещу неоснователни посегателства на основни права и свободи, включително срещу неоснователно привличане към наказателна отговор-

Judgment on the appeal of the Prosecutor against the decision of Trial Chamber I of 8 July 2010 entitled „Decision on the Prosecution’s Urgent Request for Variation of the Time-Limit to Disclose the Identity of Intermediary 143 or Alternatively to Stay Proceedings Pending Further Consultations with the VWU“, 8 October 2010, ICC-01/04-01/06-2582.

ност пред МНС, с произтичащите от това сериозни последици за личността.

Съществена част от подготовката на защитата е запознаването с материалите по делото и най-вече с доказателствата, на които ще разчита обвинението. Съдебният състав за досъдебно производство има важна роля в този процес като гаранция за осигуряване на справедлив процес за привлечения към отговорност. Така например, за да се убеди, че запознаването на лицето с доказателствата на прокурора се извършва „при задоволителни условия“, съдебният състав може да проведе изслушване на страните (правило 121 от Правилата за процедурата и доказването).

Още първите дела пред МНС откरोиха липса на добре организирана система в представянето на обвинението, като това особено се прояви при представянето на доказателствата от прокурора, т.нар. *disclosure*. Доказателствата се „нахвърляха“ пред защитата и съдебния състав. Понякога в тях се включваха материали, без каквато и да е връзка с предмета на обвинението. Най-често не се посочваше относимостта им към който и да е елемент от обективната или субективната страна на обвинителната теза. Липсата на методология в това отношение водеше до значително забавяне на делата, които и без това са изключително обемни и сложни. Защитата беше поставяна в особено затруднение, опитвайки се „да намери път“ сред „океана“ от доказателствени материали, да подготви стратегията си, да събере доказателства в отговор на получените от прокурора доказателства. Работата на съдебния състав също търпеше последствията на тези практики, които нарушаваха задълженията на съдебните състави във връзка с разумния срок на процеса. Това провокира състава за досъдебно производство с решение да задължи прокурора организирано и аналитично да представи доказателствата си по делото. Беше прието за незадоволително прокурорът просто да представи доказателствения материал на заподозрения и защитника – той трябва да обясни как точно всяко доказателство подкрепя обвинителната теза. По същия начин и защитата трябва да предостави своите доказателства, доколкото възнамерява да ги представи в производството.¹⁰⁹ Последва произнасяне на различни съдебни състави –

¹⁰⁹ *Bemba*, ICC (PTC), Decision of 30 July, 2008.

едни подкрепиха и доразвиха указанията до Службата на прокурора, а други не споделяха тази възискателност към прокурора независимо от последиците за защитата, за своевременното произнасяне на съдебния състав и за спазването на разумния срок.¹¹⁰

Други важни правомощия, свързани с осигуряване на правата и интересите на защитата, са заложили в разпоредбата на чл. 56 РС. Тя предвижда изключителната, извънредна възможност за събиране на доказателства по време на разследването, които впоследствие директно да се ползват в съдебното производство. Когато прокурорът констатира такава възможност, той уведомява състав за досъдебно производство. Съставът може да предприеме мерки за гарантиране на ефективността и справедливостта на производството, и по-конкретно за осигуряване на правата на защитата. Мерките може да са най-различни, като разпоредбата на чл. 56, ал. 2 РС изброява само примерно някои от тях. Такива мерки се вземат и когато по конкретното разследване няма привлечен заподозрян или обвиняем. Въпреки това в този случай всяка от посочените мерки и други според случая се вземат „за охрана на общите интереси на защитата“ (чл. 56, ал. 2, б. „d“ РС). Съдебният състав може също да определи един от членовете му или друг съдия да наблюдава и да прави препоръки или да издава разпореждания във връзка със събирането и запазването на доказателствата и разпита на свидетели (чл. 56, ал. 2, б. „e“ РС).

Когато прокурорът не е поискал предприемането на такива мерки, но съставът за досъдебно производство намери, че те са нужни за запазване на доказателства, които ще бъдат от съществено значение за защитата в съдебното производство, съставът се допитва до прокурора дали съществуват основателни причини да не е поискал да бъдат взети такива мерки. Ако Съдът стигне до извода, че прокурорът проявява неоправдана пасивност, той може да вземе съответни мерки по свой почин. Решението може да

¹¹⁰ По-подробно по въпроса вж.: **Heinze, A.** Attacked, Applauded, Threatened, Universalized. Or: A Wednesday at the International Criminal Court. – In: *The Past, Present and Future of the International Criminal Court*. Brussels: Torkel Opsahl Academic Publisher, 2021, p. 99 ff; **Trendafilova, E.** The In-Depth Analysis Chart: A Useful Tool or ‘Enthusiastically Advocated’ Futile Hardship? – In: *Strafrecht und Systemunrecht. Festschrift für Gerhard Werle zum 70. Geburtstag*. Mohr Siebeck, 2022.

бъде протестирано от прокурора, като протестът се разглежда в ускорено производство (чл. 56, ал. 3, б. „б“ РС).

Всичко това обуславя извода, че чл. 56 РС е плод на оригинален и ангажиран с основни ценности законодателен подход, който осигурява засилена защита на гаранциите за справедлив процес, за охрана на интересите на защитата и за разкриване на истината.

Право на участие на пострадалите, права на други лица

Изложението би било непълно, ако не се спомене възможността, предоставена на пострадалите, да участват в производството по делата пред Съда. Нормативната уредба отрежда на пострадалите процесуалното качество на участници, а не на страни в производството. Разпоредбата на чл. 68 РС свежда това участие до случаите, когато са накърнени техни лични права и интереси в хода на производството по делото. Освен това участието се осъществява посредством процесуален представител. През годините практиката на МНС преминава през различно тълкуване на нормативната уредба, като постепенно се постигна уеднаквяване на подхода на различните съдебни състави, търсещ баланс между зачитането на правото на полезно участие на пострадалите без претоварване на системата и забавянето на процесуалното развитие, което не е в интерес и на самите пострадалци.¹¹¹

Римският статут не свежда правната уредба само до правата на традиционно познатите участници по делата, а предвижда защита на всеки, който е застрашен поради съдействието, което оказва или е оказвал на Съда. Защитата може да се приложи по отношение на семейството на лицето, оказвало съдействие, или по отношение на други негови близки лица.¹¹² Но тя може да се приложи и по отношение на свидетели, експерти, преводачи, служители в системата на МНС, лица, които съдействат на място на провеждано действие по разследване, и пр. Така не се обезкура-

¹¹¹ За подробен анализ в тази насока вж. **Bachvarova, T.** *The Standing of Victims in the Procedural Design of the International Criminal Court.* Brill/Nijhoff, 2017.

¹¹² Вж. например чл. 68, ал. 5 и правило 81, ал. 4 от Правилника за процедурата и доказването.

жават онези, които вярват в мандата на МНС – те не се изоставят в тежка лична ситуация заради изпълнен граждански дълг.

VIII. Проблемни въпроси, които поставя практиката на Международния наказателен съд

Датата 1 юли 2022 г. бележи важен юбилей за МНС и за международното наказателно правосъдие, което претърпя значително развитие през последните 25 години със създаването на международни съдилища и трибунали.¹¹³ Прегледът на практиката на тези съдилища и трибунали откроява редица сходни проблеми. Същевременно уникалната природа на МНС поставя специфични предизвикателства пред него, по-важните от които си заслужава да бъдат посочени.

Критичен коментар, общ за всички институции на международно равнище, е, че са бавни, скъпи, неефективни. Осигуряването на бързина и ефективност е жизненоважно за своевременната реакция на системата за наказателно преследване – то предотвратява загуба на доказателства; зачита правото на обвиняемия да бъде съден в разумен срок; дава своевременен отговор на очакванията на пострадалите за справедливост; укрепва общественото доверие в мисията на институциите. Логично, поради това усилията на държавите, неправителствените организации, работните групи, учените са насочени към установяване на факторите, влияещи върху ефективността на институциите за наказателното правосъдие, с оглед на това да бъдат намерени разумни и навременни решения на проблемните аспекти от тяхното функциониране.

В този контекст и в значимата за МНС годишна въпросът за състоянието на МНС е основателен и важен. За двадесетгодишния период Съдът се е произнесъл по 31 дела, като в повечето случаи обвиняемите/подсъдимите са повече от един; заповедите

¹¹³ Трибуналите за бивша Югославия и Руанда, Специалният трибунал за Сиера Леоне, Трибуналът за Източен Тимор, Извънредните състави в съдилищата на Камбоджа, Специалният трибунал за Ливан, Специализираните съдебни състави за Косово, Специалният съд за Централноафриканската република, Международният, безпристрастен и независим механизъм за международни престъпления, извършени в Сирийската арабска република, Механизмът за разследване на престъпления в Украйна.

за задържане са 38; призоваването без задържане – 9; 21 обвиняеми/подсъдими се явяват по делата срещу тях; 14 продължават да се укриват; влезлите в сила присъди са: осъдителни – 10, оправдателни – 4. Има и дела, които са висящи пред различни съдебни състави.

Анализът на двадесетгодишната работа на Съда откроява проблемни области, повечето от които са присъщи на институциите от международен характер. Има и проблеми, които може да бъдат ограничени с отдаване на повече внимание и усилия от страна на държавите – страни по Римския договор, ООН и други международни организации, но също и от страна на всички органи на МНС.

Разумният срок е най-често поставяният проблемен аспект от функционирането на МНС за тези двадесет години в действие. Макар неспазването на това изискване за справедлив процес да се отбелязва като основна грижа по отношение на други национални и международни институции, в системата на МНС се открояват особености, произтичащи от неговата специфична същност, които обективно предпоставят забавяне на разследването и съдебните производства.

По-широк мандат в сравнение с *ad hoc* трибуналите

Преди всичко, универсалната природа на Съда създава очаквания институцията да присъства и активно да се ангажира в конфликти, възникващи във всички части на света. Службата на прокурора например следва да провежда наблюдение и предварително разследване на конфликти както когато е уведомена съгласно чл. 15 РС, така и когато служебно ги констатира. Досега обект на такова наблюдение и анализ са били различни конфликти – в Колумбия, Гвинея, Хондурас, Нигерия, Корея, Иран, Венецуела, Боливия и др.

Международният наказателен съд осъществява правомощията си при коренно различни условия от националните и другите международни институции. Тази специфика е предопределена от характера на Съда и преди всичко от обстоятелството, че мандатът му не е ограничен до определена територия, какъвто е случаят с Международния трибунал за бивша Югославия, Международния трибунал за Руанда, Специалния трибунал за Ливан, Специалния трибунал за Сиера Леоне, Специализираните съдеб-

ни състави за Косово и др. Правомощията на МНС не са сведени до една държава, континент или конфликт. Универсалната природа на Съда предполага ангажирането му едновременно в Африка, Америка, Европа, Азия. Това изисква задълбочени познания относно различната политическа ситуация и културните различия, относно специфичните за всяка държава исторически и географски условия. Тази обективна необходимост предопределя нуждата от работни екипи, притежаващи познания и опит в различните държави, в които се ангажира МНС. Знанията и опитът са изключително важни, за да се разберат същността на конфликта, характерът на участието на различни групи в него, разнообразните политики в различните общества. Така МНС може да осъществи полезно изследване на отделните конфликти, да създаде съответна стратегия на разследване, анализ на събраните доказателствени материали и да направи правилни изводи относно специфичния предмет на доказване. Посочената особеност все по-често налага в работата на Службата на прокурора и съдебните състави да се включват анализатори неюристи, разполагащи със специални знания, където те са необходими.

В редица случаи както разследването, така и производството пред съдебните състави се провежда в условията на продължаващи вътрешни или международни въоръжени конфликти, а това създава изключително затруднение за МНС като цяло и за отделните органи в неговата структура. Събирането на доказателства по време на конфликт е извънредно трудно, понякога дори невъзможно поради военни действия, сблъсъци, размирици. Често се налага разследването да бъде провеждано в съседни държави, които от своя страна трябва да са съгласни органите на Съда да действат на тяхна територия. Преговорите за това могат да отнемат продължително време, включително и след като МНС постигне договореност със съответната държава. Не е изключено също държавата впоследствие да оттегли предоставеното разрешение за извършване на действия на нейна територия по причини от различно естество, като например смяна на политическия режим или специфични договорености с различни субекти.

Сложната правна уредба на Международния наказателен съд

Друг проблемен момент във функционирането на МНС е неговата сложна правна рамка. Римският статут представлява „амалгама“ между двете основни правни традиции – континенталната и англосаксонската, позната още като система на обичайното право. Колкото и да е полезен за „Световния наказателен съд“, Римският статут може също да поставя сериозни предизвикателства в ежедневноната работа на съдебните състави, Прокуратурата, Секретариата. Това обогатява подходите към правните въпроси, които практиката по делата поставя, но същевременно предизвиква противоречиви тълкувания на закона, продължителни дискусии, а понякога и непримирими възгледи. Съдиите например представляват различни национални правни системи, имат различна подготовка и опит в системата на континенталното или на англосаксонското право. През годините се наблюдават случаи, когато в работата си по делата те тълкуват нормативната уредба на МНС през призмата на националната си система, понякога дори недопустимо загърбват Римския статут и допълват го с нормативни актове. Това води до противоречива практика, което се отразява на предвидимостта на производството пред МНС за страните и международната общност, създава несигурност за явяващите се пред Съда. Тенденцията юриспруденцията на съдебните състави да се отклонява от правната рамка, договорена от държавите през 1998 г. в Рим, е нарушение на договора, направил възможно създаването на първия постоянен Международен наказателен съд.

Спецификата на делата

Друг фактор, влияещ върху разумния срок, е спецификата на делата пред МНС. Те повдигат сложни, многостранни и неизследвани правни въпроси, изискващи задълбочено проучване, анализ и решения, които често е невъзможно да се ползват при сходен проблем в друга ситуация поради уникалния характер на различните конфликти. Без изключение делата са обемисти и поставят сложни и често напълно нови правни въпроси. Само за пример може да се посочи, че в двете дела за престъпления срещу човечеството, извършени по повод на изборните резултати в Кения, доказателствените материали в досъдебното производство

са над 110 000 страници. По делата са привлечени едни от най-влиятелните политически и икономически фигури, което създава допълнителни усложнения при разследването, а в производството се поставят множество и разнообразни по своето естество въпроси за произнасяне от съдебните състави. Съдиите са изправени пред задачата не само внимателно и задълбочено да проучват и анализират извънредно обемистите материали по делото, но и да тълкуват нормите на РС, някои от които нямат аналог в нормативната уредба на други международни институции и национални системи. Понякога се наблюдават неочаквани развития по делата, обуславящи спиране на производството за продължително време. Пример в това отношение беше споменатото по-горе спиране на съдебното производство по първото дело пред МНС *Lubanga*.

Защита на свидетелите и на техни близки

Един от най-сложните въпроси пред МНС, пораждащ разностранни проблеми и обуславящ значително забавяне на делата, е свързан със защитата на свидетели, на пострадали и на всеки, който е поставен в опасност поради оказваното съдействие от различно естество на Съда. Мерките за защита може да са различни, а изборът им зависи от особеностите на всеки случай. Те се прилагат както преди започване на разследването, така и в хода на цялото производство и след неговото приключване с влязла в сила присъда. Някои от често прилаганите мерки са времеемки и изискват встъпването на Съда в сложни разговори с различни държави – например при релокация/преместване на лица на територията на трета държава. Освен сложността и затрудненията, които прилагането на тази мярка поражда, тя предизвиква драстична промяна в живота на лицата и е често нежелана и отхвърляна от тях. Възможност за осигуряване на защита е и създаването на специална мрежа за бързо реагиране, когато даден свидетел се почувства застрашен, защото техническото изграждане на мрежата и нейното прилагане също отнемат време.

Друга възможност за защита на застрашени лица е заличаването на информация от доказателствените материали (т.нар. редактиране), която би разкрила самоличността на свидетелите. Такава информация може да е свързана с името на лицето, с дати, с наименование на местност, религиозна принадлежност, езикови

познания, принадлежност към определен етнос и др. Заличаването не е просто механично действие. За да се постигне реална защита, без същевременно да се накърнят правата на обвиняемия, към тази защитна мярка трябва да се прибегва след задълбочено познаване на делото, така че да се заличат факти, които също могат да разкрият самоличността на защитен свидетел – например, ако не бъдат заличени времето и мястото, на което се е провело едно от съвещанията по уточняването на престъпния план и на което извън привлечените към отговорност е присъствал и защитеният свидетел. В този случай заличаването единствено на неговото име не би предотвратило разпознаването му. Като се има предвид изключителният обем на делата пред МНС, прилагането на тази мярка за защита също е фактор за забавяне на процеса.

Участие на пострадалите

Една от новостите пред МНС в сравнение с *ad hoc* трибуналите например е участието на пострадалите в производството по делата. Макар да е широко подкрепяна и обсъждана като отличителен белег на Съда, тази иновация също влияе върху разумния срок на протичане на делата. Без изключение, пострадалите по всички дела пред Съда са хиляди.¹¹⁴ Допускането им до участие изисква прецизна проверка на изискуемите по правило 85 от Правилата за процедурата и доказването предпоставки. За повечето от пострадалите се налага определянето на мерки за защита. Допуснатите до участие пострадали следва да се разпределят в групи, като се отделя специално внимание на възможен конфликт на интереси. На всяка група се назначава общ представител, при зачитане по възможност на желанието на пострадалите. Дължи се и произнасяне по различните искания на пострадалите, когато са засегнати техните права и интереси по смисъла на чл. 68 РС.

Поради разнообразните въпроси, свързани с пострадалите, в Секретариата на Съда са създадени специални звена за различни-

¹¹⁴ По делото *Lubanga* общо 129 пострадали са допуснати да участват в производството; по делото *Katanga* 366 пострадали са били упълномощени да участват в процеса; по делото *Ongwen* са участвали 4095 пострадали; по делото *Bemba* 5229 пострадали са били упълномощени да участват в производството; по делото *Yekatom u Nagaissona* 1085 пострадали са били упълномощени да участват в производството.

те аспекти на тази проблематика. Първото е оправомощено да се занимава с всички въпроси на участието на пострадалите в производството по делата и с тяхното обезщетяване (Victims Participation and Reparation Section); второто е предназначено да предоставя помощ и съдействие на пострадалите, особено при подаване на молба за допускане до участие в производството по делото, избор на процесуален представител и др. (Office of Public Council for Victims). Тези специализирани служби не освобождават съдебните състави от правомощията им по закон да вземат всички необходими мерки за охрана на правата и интересите на пострадалите.¹¹⁵ Функцията на тези служби се съсредоточава върху всички предварителни въпроси, посочени примерно по-горе, с цел да се представи обосновано предложение на компетентния съдебен състав за окончателно произнасяне. Съдействието на службите е изключително полезно, доколкото в състава на тези специални звена са включени специалисти със специални знания и опит. Освен това през всички години на работа по делата МНС рационализира подхода си към участието на пострадалите и обезщетяването им за претърпените вреди, като особено полезен в това отношение е Фондът за обезщетяване на жертвите, който функционира към Съда. Следва да се отбележи, че мандатът на фонда е по-широк от самата подкрепа на пострадалите – участници в делото. Особено важно е подготвянето и прилагането на проекти за подпомагане на населението, засегнато от престъплението, които включват най-разнообразни дейности – медицинска помощ за пострадалите, възстановяване на инфраструктурата, на разрушени училища и културни обекти и др., в зависимост от особеностите на всеки случай.

Проблеми с превода

МНС е изправен и пред сериозни езикови проблеми, когато заподозрените/обвиняемите и свидетелите владеят само редки, дори неписмени езици с изключително ограничен езиков фонд. По значителен брой от делата, особено тези в Африка, се налага Съдът да борави с acholi, kinyarwanda, lingala, swahili, kigali и други специфични за определено население езици. Това е изклю-

¹¹⁵ Член 54, ал. 1, б. „b“, чл. 68, ал. 1 РС.

чително предизвикателство за писмения и симултанния превод, за намирането на съответната формулировка на конкретни правни термини, особено когато в съответния говорим език липсва специфична правна терминология. Пред Съда е имало случаи, когато на говоримия език общува твърде малка общност, към която принадлежи обвиняемият. В тези случаи Съдът е изправен пред предизвикателството да намери преводач, който да отговаря на изискването за независимост и безпристрастност. Съдът е трябвало да предотвратява в определени случаи и реален риск от изтичане на конфиденциална информация и застрашаване на безопасността на свидетелите.

Посочените фактори създават огромни трудности не само с осигуряването на компетентни и надеждни преводачи, но и с изготвянето на качествен и в разумен срок превод – обстоятелство, което също допринася за забавяне на процесуалното развитие, което в редица случаи може да бъде напълно блокирано. По делото *Banda Gerbo* например съдебният състав решава да приложи буквата на закона, като разпорежда абсолютно всички материали по делото да се преведат на съответния африкански диалект. Това отнема около пет години, като към настоящия момент изгледите производството по делото да продължи са нищожни.

Необходимо съдействие

На последно място – не и по своята значимост и влияние върху функционирането на МНС, е проблемът за съдействието, което Съдът следва да получава от държавите – страни по Статута, от трети държави, международни организации, ООН, Европейския съюз. Тази подкрепа е от съществено значение за всички органи на Съда и за осъществяването на неговия мандат. Съдът разчита на съдействие, без което би бил поставен в невъзможност да функционира. Това още повече се очаква от държавите – страни по Римския договор, предвид задълженията им по глава девета от РС.

Практиката обаче разкрива ситуации, при които МНС е лишен от нужната подкрепа и съдействие от държави членки, но пък получава такива от трети държави. Разочароващ факт е пасивността в това отношение и на Съвета за сигурност на ООН и това е особено неприемливо в случаите, когато самият той е сезирал Службата на прокурора (например за Судан и Либия).

Липсата на конкретна подкрепа и съдействие оказва директно неблагоприятно въздействие върху разследването на прокурора, особено когато то се провежда по време на действащ конфликт. Съдействието е решаващо условие и за успешното прилагане на мерки за защита на лица, свързани с работата на МНС. Привеждането в изпълнение на заповедите за арест е в пряка зависимост от готовността на държавите да окажат нужното съдействие. Заслужава да се отчете помощта на Демократична република Конго, на Централноафриканската република, Белгия, Франция и Германия за задържането на Лубанга, Бемба, Катанга, Нгуджоло Чуи, Мбарушимана, Гбагбо (Lubanga, Bemba, Katanga, Ngudjolo Chui, Mbarushimana, Gbagbo) – все обвиняеми по дела пред Съда. Редица други държави показват неохота да осигурят съдействие за задържането на други обвиняеми – като президента Ал Башир, Али Кушайб, Мохамед Хусейн Али, Сейф ал Ислам Кадафи (Al Bashir, Ali Kushayb, Mohammed Hussein Ali, Saif-al-Islam Gaddafi) и др. Първите заповеди за арест от 2005 г. срещу лидерите на Божията армия за съпротивление не са изпълнени и населението на Северна Уганда и съседните държави продължава да е жертва на действията на тази групировка. Има дори случаи, при които държави – страни по Статута, посрещат на своя територия обвиняеми, какъвто е случаят с тогавашния президент на Судан Ал Башир, обвинен в геноцид и престъпления срещу човечеството. С това свое поведение съответните държави нарушават не само конкретни норми на РС, но и на Хартата на ООН, доколкото в този конкретен случай МНС е сезиран от Съвета за сигурност на ООН.

Примери за отказ – мълчалив или изричен, да се съдейства на Съда се констатира и когато съдебни състави са взели решение за временно освобождаване на задържан обвиняем, какъвто е случаят с делото *Bemba*. Нито една от държавите, към които се обърна съдебният състав да приеме на своя територия обвиняемия, не изяви съгласие да съдейства за изпълнението на решението и не обясни причините за това. Така дори когато Съдът не намира основание да продължава задържането под стража, липсата на приемаща страна *de facto* допринася за нарушаване на основното човешко право на свобода.

Нави Пилей (Navi Pillay), бивш върховен комисар на ООН за човешките права, бивш съдия в МНС и в Специализирания три-

бунал за Руанда и негов президент, изрази загриженост от нарастващото неуважение към международните институции и атаките срещу международното наказателно правосъдие. Тя обърна специално внимание на „липсата на основно зачитане на човешките права“, и по-специално на атаките срещу МНС от държавни лидери като Доналд Тръмп, и призова държавите да не позволят тежките посегателства срещу международния правов ред да останат ненаказани.¹¹⁶ Бен Ференц (Benjamin Berell Ferencz) – последният останал жив прокурор, работил по нюрнбергските дела, също порица антагонистичната политика на тази американска администрация към МНС и обяви политиката на Доналд Тръмп и Джон Болтън за отговорна за „ренесанса на националистическите тенденции“ днес.¹¹⁷ Действително Съдът и неговите съдии бяха атакувани открито, а двама служители от Службата на прокурора (единият от които тогавашният прокурор на МНС Фату Бенсуда (Fatou Bensuda) бяха подложени на конкретни санкции – забрана за влизане в САЩ, блокиране на банковите им сметки и пр.¹¹⁸

¹¹⁶ Цитирана от **Heinze, A.** *Attacked, Applauded, Threatened, Universalized. Or: A Wednesday at the International Criminal Court.* – In: *The Past, Present and Future of the International Criminal Court.* Brussels: Torkel Opsahl Academic Publisher, 2021, p. 72.

¹¹⁷ **Ferencz, B.** *Is Power or Reason the Way to Peace?* – In: *The Past, Present and Future of the International Criminal Court.* Brussels: Torkel Opsahl Academic Publisher, 2021, p. 113 ff. Още по въпроса вж. **Robb, K. S., S. Patel.** *The United States, the International Criminal Court, and Afghanistan: The Rupturing of Mutual Accommodation.* – *International Criminal Law Review*, 2020, vol. 20, p. 1069; **Heinze, A.** *The Statute of the International Criminal Court as a Kantian Constitution.* – In: **Bergsmo, M., E. J. Buis** (eds.). *Philosophical Foundations of International Criminal Law: Correlating Thinkers.* Brussels: TOAEP, 2018, p. 370 with further references (<http://www.toaep.org/ps-pdf/34-bergsmo-buis>).

¹¹⁸ Критичен анализ вж. у: **Kreß, C.** *Editorial: An Unusual and Extraordinary Assault on International Justice.* – *Journal of International Criminal Justice*, 2020, vol. 18, no. 4, 791–792; **Kreß, C.** *Trump droht mit dem zivilen Tod.* – In: *Kölner Stadtanzeiger*, 29 June 2020, S. 4. **Trahan, J.** *Reject the Dictator’s Playbook: The Importance of Civil Society and States Supporting the ICC Against Threats by the U. S.* – *OpinioJuris*, 1 May 2020 (available on its web site); **Trahan, J., M. Fairlie.** *The International Criminal Court is Hardly a Threat to US National Security.* – *OpinioJuris*, 15 June 2020 (available on its web site). On 1 April 2021, the Biden administration revoked Executive Order 13928 that provided the legal basis for the sanctions, see **Kreß, C.** *A Plea for True U. S. Leadership in International Criminal Justice.* – *Lieber Institute, West Point*, 7 May 2021 (available on its web site).

Наложи се общото разбиране, че МНС е особено затруднен и отслабен в осъществяването на своите правомощия от поведението на някои от постоянните членки на Съвета за сигурност на ООН, като Китай, Русия и САЩ.¹¹⁹

Подобни проблеми откроява практиката по делата и във връзка с решения за запориране на банкови сметки на обвиняеми/подсъдими и възбраняване на недвижими имоти, намиращи се на територията на съответна държава. Изпълнението на тези съдебни решения е особено важно, за да се осигурят средства за обезщетяване на жертвите на престъпления в случай на осъдителни присъди. Не бива също да се забравя, че в подобни ситуации МНС осигурява хонорарите за екипа на защитата дори когато според данни по делата е очаквано привлечените към отговорност да разполагат със значително имущество. Подобно negliжиране на съдебни решения не само нарушава РС, но и обременява неоснователно бюджета на Съда, който се осигурява от същите тези държави.

Особената същност на МНС породи редица необичайни предизвикателства. Някои са институционални – свързани със структурата и функционирането на МНС и неговите органи. Други се дължат на външни фактори, които Съдът не може да преодолее без разбирането и предаността на други към неговата мисия.

През годините от 2002 г. насам МНС е обект на надежди, положителни оценки, но и на критични анализи, свеждащи се основно до постоянно увеличаващ се бюджет, претоварена и тромана администрация, твърде голяма продължителност на разследването и на производството в цялост. Поради това през 2015–2016 г. Съдът се ангажира с анализ и оценка на своята организация и на дейността на всичките си органи. Тази инициатива нямаше голям успех и дори приключи в Трибунала по трудови спорове в Женева, като част от решенията не бяха в полза на МНС. Причините за неуспеха на инициативата са различни, но ограниченият обем на това изложение не позволява да им бъде отредено необходимото внимание. Една от тях обаче не може да бъде под-

¹¹⁹ По-подробно вж. анализа на **Chigowe, L. T.** *Allies or Foes? A Review of the Relationship between the International Criminal Court and the United Nations Security Council.* – *Netherlands International Law Review*, 2020, vol. 67, no. 3, 403–425.

мината – изключителната трудност да бъде променена трайно установила се система дори когато са очевидни нейните несъвършенства. И доколкото проблемните въпроси останаха, само няколко години по-късно Събранието на държавите – страни по Статута, отново се обърна към проблемните аспекти на Съда и назначи експертна група за оценка на дейността на Съда, която представи своя анализ, оценка и препоръки в доклад от 348 страници, съдържащ 384 препоръки.¹²⁰ Докладът е приет от Събранието на държавите – страни по Статута, и МНС предприема конкретни действия за подобряване на административноправните аспекти на своята дейност.

Заклучение

В заключение заслужава отново да се цитира бившият генерален секретар на ООН Кофи Анан, който подчертава, че създаването на МНС е най-важното развитие днес на продължителните усилия на международната общност към справедливост и върховенство на закона.¹²¹ В историята на утвърждаване на мира и правовия ред на Съда се отрежда значимост, сходна със създаването на ООН.¹²² Изграждането му е глобално постижение на гражданското общество¹²³, той е и най-ярката звезда на космополитния небосклон.¹²⁴

Двадесет години от влизането в сила на Римския статут е годишнина, бележеща стремленията на демократичната общност към сигурност, справедливост и уважение към върховенството на

¹²⁰ Independent Expert Review of the International Criminal Court and the Rome Statute System Final Report, 30 September 2020, available at: https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP19/IER-Final-Report-ENG.pdf.

¹²¹ The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies: Report of the Secretary-General, UN Doc. S/2004/616, 23 August 2004, para. 49 (<http://www.legal-tools.org/doc/77bebf/>).

¹²² Вж. в този смисъл **Johnson, R. S.** A Turning Point in International Relations? Establishing a Permanent International Criminal Court. Report No. 13. Joan B. Kroc Institute for International Peace Studies, 1997, p. 1.

¹²³ Вж. **Glasius, M.** The International Criminal Court: A Global Civil Society Achievement. New York: Routledge, 2007, p. i.

¹²⁴ **Simpson, G.** Law, War and Crime: War Crimes Trials and the Reinvention of International Law. Cambridge: Polity Press, 2007, p. 39.

правовия ред. Същевременно това е време за размисъл, за оценка на извършеното досега и за предложения за бъдещето. Както отбелязва настоящият председател на МНС съдия Пьотр Хофмански (Piotr Hofmanski), двадесет години може да изглеждат достатъчно дълъг период за Съда да укрепне и да намери своето важно място и роля в системата на международното право. И все пак двадесет години са твърде кратък срок за този амбициозен проект на международната общност. Международният наказателен съд е все още млада институция, която ще съзрява, ще извлича поуки и ще развива своята история с нововъзникваща и развиваща се съдебна практика и с подкрепата, от която се нуждае, за реализиране на своя мандат.¹²⁵

¹²⁵ Forward by **Hofmanski, P.** – In: *The Past, Present and Future of the International Criminal Court*. Brussels: Torkel Opsahl Academic Publisher, 2021.